

БІБЛІОТЕКА УКРАЇНСЬКИХ КАЗОК

Мертве царство

КАЗКИ ПРО МЕРЦІВ,
УПИРІВ, ПРИВИДІВ

CF FOLIO

Сборник

Мертве царство: Казки про мерців, упирів, привидів

Текст предоставлен правообладателем

http://www.litres.ru/pages/biblio_book/?art=5314457

Мертве царство: Казки про мерців, упирів, привидів: Фоліо; Харків;

2005

ISBN 966-03-2851-6

Аннотация

Відкривши цю книжку, ви потрапите у Мертве царство, познайомитеся з його жахливими мешканцями, побуваєте в гостях у мерця, дізнаєтеся про царя, що був під землею, про царівну-опирицю, про привида і перевертня, про життя і смерть і ще багато страшних історій, від яких захоплює подих.

Содержание

Ненькова сопілка і батіжок	4
Сини сліпого царя	4
Бідний Іван і попадає	13
Два брати	17
Дідова дочка й бабина дочка	39
Не завжди по правді і в суді судять	50
Ненаситний піп	52
Пан та прикажчик	54
Перекотиполе	59
Про вперту жінку	61
Про дідову і бабину дочку та змія	63
Про Івана-дурника	67
Про льоху-козу	71
Розквитався	77
Три сини і батько	80
Убогий та багатий	82
Украдене щастя	93
Як Іванко-дурень з королівною одружився	98
Кінець ознакомительного фрагмента.	108

Мертве царство: Казки про мерців, упирів, привидів

Ненькова сопілка і батіжок

Сини сліпого царя

Жив десь недалеко від кінця світу один старий цар, а в то-го царя було три сини. Двоє були спритні й поставні легені, а третій недолугий, боязкий, ще й придуркуватий. Старий захворів і осліп. Хлопців занепокоїло, бо він почав дуже нарікати, яких має синів, що про хворого не дбають. Тепер будуть змушені поперемінно доглядати сліпого царя, водити його. Журяться вони, журяться, коли приходить один сивий дідо та й звідає їх:

– Що то ви зажурилися?

– Шкода вам, діду, говорити, бо й так не допоможете, – відповіли легені.

– Не знати, не знати, – сказав на те старий. – А може, й допоможу.

І легені йому розповіли, що старий осліп, а жоден дохтур у їх царстві не в силі його вилікувати.

– Чи ви, діду, могли б зарадити? – зазвідали царевичі ра-

ЗОМ.

– Сам-один я нічого не вдію, – пояснив старий дідो. – Але пораду можу дати. Учинити те, що я пораджу, – і велике, й невелике діло. Послухайте лише! Десь на світі є скляна гора, а на тій горі – одне потятко¹. Скільки разів воно защебече – стільки краплин крові витече в нього з дзьобика. Коли тими краплями помастите вітцеві очі, то нараз прозріє.

Подякували царевичі за добру пораду, і двоє старших почали збиратися в дорогу. І молодший брат попросив старого, аби його відпустив на скляну гору знайти чудо-пташку. Сліпий цар ніяк не давав згоди, але хлопець за всяку ціну хотів піти з братами.

– Ну, раз так дуже хочеш, то йди, синку мій, – сказав йому старий. – Але ти – нещасник, ти десь там загинеш... Ліпше не лишав би мене самого!

Сліпий цар даремно просив його зостатись, хлопець не слухав, та й готово! Він осідлав собі стару шкапу і рушив за братами, котрі сиділи на парадних конях. Та й не взяв на дорогу нічого, а брати напхали повні кишені грошей.

Неслися три царевичі на конях і могли би нестися ще швидше, але що було робити, коли шкапа того недотепи не встигала бігти за двома парадними кіньми. Старший та середуший час від часу мусили ставати й причікувати хлопця. Виїхали на одну дорогу, і старший брат увидів мертвого чоловіка. Тоді сказав братам:

¹ Потятко – пташеня.

– Хлопці, допоможіть мені поховати мерця!

Брати не хотіли йому допомогти.

– То не твоє діло! Видиш перед собою дорогу – і гайда!

Добре, вони поскакали далі й натрапили на здохлого пса.

Придуркуватий хлопець зійшов із коня і шаблею почав копати яму. Брати стали його дорікати:

– А се що таке? Мертвого чоловіка ти не хотів ховати, а здохлому копаєш могилу?

І почали сміятися з дурня.

На те молодший брат відповів:

– Чоловіка хоч хто закопає, а сього пса – ні. Між тим перехожі будуть вдихати сморід, а то небезпечно для людського здоров'я.

– Най буде так, ти непогано думаєш, – мовили два брати і допомогли йому закопати здохлого пса.

Поскакали далі, та невдовзі стали на розпутті, звідки вже дорога вела в три боки. Тут вони попрощалися. Старший і середущий рушили дорогами, котрі пролягали одна попри одної, і скоро зійшлися, так що далі два брати скакали знову разом. Якось понадвечір добралися до одного міста й на ніч найняли собі зручне пристанище. Спершу пили й гуляли, а потім грали в карти й до рана програли все, що мали в кишенях. І вже не могли пускатися в дорогу, бо не було з чим.

А третій брат плентався на шкапі своєю дорогою і заночував у густому лісі. Розклав собі ватру² та й помалу заснув ко-

² Ватра – вогонь.

ло неї. Коня пустив пастися, а вночі вовк його роздер. Уранці хлопець пробудився й хоче рушати далі в дорогу, але розглянувся і видить, що вовк уже доїдає шкапу. Нещасник націлив на нього рушницю, та вовк йому каже:

– А який тобі хосен³, якщо мене застрілиш? Залиши мені коня, і я тобі вдячно допоможу – понесу тебе туди, куди ти зібрався.

Хлопець сів на вовка, і незабаром вони вже були під скляною горою. Скочив молодший брат на землю, а вовк йому каже:

– Далі я тебе нести не можу, але тут зачекаю, доки ти повернешся. Потя спіймати там неважко, але до клітки не підходь, бо там тобі смерть!

Діставши поради, молодший царський син швидко вибрався на скляну гору. Вартівники спали, і справді легко було взяти пташку. «Яке красне потятко! – захоплювався хлопець. – Йой, але клітка ще файніша! А що мені з потяти без клітки?» Хлопець дотулився рукою до клітки – вона так задзвеніла, що всі вартівники прокинулися, схопили недотепу й повели до короля. Той дивувався, як хлопець міг пройти мимо стількох вартівників. І ще звідав, нащо йому потя.

– Мій нянько⁴ осліп, а кажуть, що одною краплиною крові, яка впаде із дзьоба сього потяти, можна йому повернути зір.

Король подарував гостеві життя, та потя не віддав. Він обі-

³ Хосен – користь, вигода.

⁴ Нянько – батько.

цяв зробити се тоді, як царський син приведе йому коня-татоша, який там і там, у тому й тому замку, в того й того короля. Хлопець дав слово привести чарівного коня.

Спустився він із гори, а вовк дорікає:

– А де потя? Видиш, видиш! Чи я не наказував, аби ти клітки не чіпав, лиш потя зловив?!

Царський син почав просити вовка, най понесе його до того замку, звідки треба привести чарівного коня, бо за нього він дістане потятко. Вовк відговорювався тим, що дуже голоден, але хлопець так його просив, так його благав, що вовк узяв його на плечі й каже:

– Ну, з'їв я твою шкапу, то понесу тебе й туди, куди рвешся. Можеш легко вкрасти звідти татоша, але не дотуляйся до кантара.⁵

– Добре, я не буду дотулятися, заберу собі коня і без кантара.

Скоро добралися до замку. Хлопець пройшов у двір, подивився на коня. Татош був дуже красивий, але його кантар виглядав ще файнішим!

«Раз уже я добрався сюди – най буде, що буде! А яке то – кінь без кантара?» – зміркував царський син.

Ледве дотулився він до кантара – татош нараз почав гупотіти. Вартівники, що спали, посхоплювалися і спіймали злодія. Привели його до короля, а той каже:

– Ох, ти славний витязь, якщо міг пройти у хлів попри

⁵ Кантар – вуздечка.

стількох вартівників! Я тебе помилую, віддам тобі й татоша, та приведи мені сюди доньку-одиначку того й того царя!

Легінь узявся те зробити і попросив поради у вовка, куди податися. Вовк узяв його на плечі й уже в дорозі пояснив:

– Ти можеш дуже легко зробити й се діло. На зорі царська донька звикла йти по воду. Коли вона нагнеться над колодязем, ти вийди з-за корча, обніми її і приведи до мене – я віднесу вас куди треба.

Усе було так, як говорив вовк. І поверталися назад до того короля, від котрого хлопець мав дістати татоша. Але по дорозі вовк почав казати:

– Правда, було би добре дістати й красну дівчину?

– То неможливо, – мовив хлопець.

– А я кажу, можливо. Слухай сюди, я сам обернуся на одну красну дівку. А ти, царівно, зачекаєш нас! Ми піднімемося в замок, і там король візьме дівку, а передасть за неї коня з кантарем. Лише коли, хлопче, будеш передавати мене королеві, то не забудь йому сказати, аби одне вікно лишив відкритим, бо дівці, котра звикла до іншого повітря, могло би зашкодити в запертій кімнаті.

Так і сталося. Молодий король був нежонатий і дуже зрадив дівчині. У світлиці, куди увійшли, відкрив усі вікна. Молодий витязь рушив у дорогу з конем-татошем, якого він дістав разом із кантарем. А дівка, як тільки зосталася сама, знову обернулася на вовка, який вискочив у відчинене вікно і наздогнав хлопця.

Тепер уже молодий царевич мав молоду царівну. Разом із добрим вовком він радо поспішав до скляної гори.

Раз лишень вовк каже:

– А правда, царевичу, добре, якби zostавсь у тебе й кінь із кантарем? Будеш мати їх. Я обернуся на коня, і віддаси мене королеві скляної гори. Тільки попроси його, аби мене одразу не прив'язував, бо якщо прив'яжуть, то там уже й залишуся.

На татоші, що постав із вовка, хлопець вибрався на скляну гору й передав королеві чарівного коня з кантарем, а сам дістав від нього потя й клітку. З великої радості легінь забув сказати, аби татоша спочатку держали неприв'язаним. І що там довго говорити – коня прив'язали! Та він доти смикався, мотав головою, доки не зірвався, а тоді побіг у поле, там став знову вовком і догнав царевича.

– Видиш, видиш, – почав докоряти, – казав я тобі, що маєш робити, а ти забув за мене попросити, і я ледве зірвався із прив'язі.

– Пробач мені, добрий вовче, то сталося з великої радості. Я дуже тобі вдячний. А тепер мені скажи, чим можу заплатити за твою вірну службу та добрі діла?

– Много не прошу. Раз на рік закликати мене на гостину. Тоді подаруєш мені дев'ять овець.

– Дуже мала віддяка. Від себе я міг би дати більше.

– Айбо не забудьмо і про те, що показує нам час, – нагадав добрий вовк. – Відколи ми мандруємо, минули не три дні, а цілі три роки. Скажу тобі дещо і про твоїх братів. У

тому місті, через котре будеш проїжджати, твоїх братів як боржників замкнули у темницю і хочуть повісити. Ти можеш врятувати їх, і будете разом вертатися додому, але по дорозі вони тебе уб'ють – самі понесуть нянькові радісну новину. Словом, май розум при собі.

Хлопець ще раз подякував вовкові, й вони розійшлися.

Завертає царевич у місто і видить, що старшого й середнього братів уже ведуть на шибеницю. Ой, пожалів їх хлопець та й виплатив борги. Потім кожному з братів купив красного коня, і всі троє рушили додому. Та справді, в дорозі старші брати вбили молодшого царевича і закопали під деревом. А царську доньку, котру хлопець віз із чужини, татоша і потя забрали із собою.

Але з того часу дівка не говорила, татош не іржав, потя не щебетало – і кров не капала із дзьоба. Сліпого царя ніхто не міг вилікувати. У царському дворі стало дуже сумно. Ніколи ще так сумно не було.

Минув рік, і вовк прийшов у гості. Царські сини спустили на нього псів. Вовк прийшов удруге, а вони так само прогнали його.

По нюху вовк дізнався, де поховано вбитого царевича. Найшов він те місце і вигріб тіло хлопця. Поніс його до озера, що мало чарівну силу, скочив до води і, струшуючись, побризкав нею вбитого. Молодший син сліпого царя відразу ожив. Потому вірний вовк поніс його додому. І відразу двір повеселів – дівка заговорила, татош заіржав, потятко заспі-

вало. Краплинами крові з пташиного дзьобика хлопець змастив вітцеві сліпі очі, а той нараз прозрів. А молодий витязь не міг надивитися на свою красну дівчину, на красного коня та й не міг наслухатись, як щебетало потя, бо, чуючи його щебетання, раділи і люди, і звірі.

Молодший син розповів цареві, що вчинили з ним брати. Цар страшенно розсердився і виголосив присуд – смертну кару старшому й середущому. Але молодший син не захотів своїм братам смерті й прогнав їх із дому – най ідуть, куди видять!

А тоді царевич повінчався з красною дівцею. Старий передав йому царство. І казці кінець.

Бідний Іван і попада

Давним-давно жив собі бідний наймит Іван. Та так-то вже бідно жив, що й не сказати. Думав Іван, думав та й надумав піти на заробітки.

Ішов день, ішов два, а на третій день під вечір прийшов він у одне село та й пішов до попа на роботу найматись. Попа не було вдома, десь правив службу Богу в другому повіті. Поговорив Іван з попадею та й залишився на ніч.

Каже йому попада:

– Є в мене робота, не легка і не важка. Якщо добре зробиш – добрі гроші заплачу.

Іван не від заробітку, то й погодився.

От і каже йому попада:

– Вмер оце недавно наш батюшка і попросив перед смертю, щоб його поховали в мішку в річці в нічну пору, тоді його душа скоріше в рай попаде.

Здивувався Іван, проте не сказав ні слова: «Чи в річку, то і в річку, чорт з ним. Якщо йому так забандюжилось, відтаскаю». Іван і не знав того, що минулої ночі ночували в попаді три багаті попики, що попада, побачивши в них багато грошей, підлила отрути в наливочку та й відправила їх грішні душі на той світ, а тепер вона хоче і сліди змить.

Отож повела попада Івана в темну комору, дала йому мішок з попом та й каже:

– Дивись же, кидай аж насеред річки.

Узяв Іван мішок на плечі, аж присів, і поніс до річки. Приніс, укинув у річку та й каже:

– Ну й важкущий-таки, видно, гріхів багато, заважили; пливи тепер у рай чи в пекло, про мене хоч куди.

Іде Іван до попаді та й думає: «Ну, добре зробив». А попададя зустріла його та й каже:

– А як же ти, сякий-такий, носив, як він ось тут і лежить?

Почухав Іван потилицю: «Оце так штука». А попададя його підгонить:

– Бери мерщій та неси, а то через тебе, ледащо, мій батюшка і в рай запізниться.

Нічого робити, звалив Іван мішок на плечі та й поніс. Укинув попа в річку, став та й дивиться, чи не буде знову вилазить. Ні. Витер Іван мокру чуприну та й пішов до попаді. «Ну, тепер уже, – дума, – відпочину».

Та де там! Не встиг він на поріг ступнути, як попададя уже сичить:

– Ну, вже як таких наймати, то тільки гроші платить! Як же ти, бісів сину, робиш, мішок з попом знову дома. Може, ти його й не носив?

Розсердився Іван та й каже до попа, що в мішку:

– Ну, тепер ти в мене не втечеш!

Скинув мішок на плечі третій раз та й приніс до річки. Приніс, поставив мішок на березі, знайшов камінець, прив'язав та й укинув з найкрутішого берега.

– Ху! – зітхнув Іван і поплентався до попаді, ледве ноги несе.

Ішов він, ішов, коли глядь – з другого кінця іде батюшка з хрестом і прямо до матушки в двір (то ж батюшка повертався вдосвіта із служби Божої додому). Як глянув Іван, аж серце в нього забилося:

– А, так я тебе ношу однією дорогою, а ти тікаєш додому другою? Спіймався! Я тебе набігаю!

Схватив Іван камінь і вбив попа. Убив, закинув на плечі і побіг до річки бігом, бо вже починало світати. Біг, від гніву не почував ні втоми, ні ніг під собою не чув. Коли це сторож з калаталом як закричить:

– Хто йде?

– Чорт попа несе! – відказав Іван та й подався. Приніс до річки, прив'язав два камені до шиї та й укинув з крутого берега.

– Аж тепер, – каже, – ти не вилізеш!

Та й повернувся до попаді. Іде та й думає: «Бач, який свяятий та божий, ані стида, ні совісті; я його однією дорогою ношу, а він другою тікає. Хотів уморити чоловіка, а ще йому в рай».

Прийшов Іван, а попада його зустрічає рада та весела.

– На ж, – каже, – Іване, тобі гроші за роботу, аж тепер ти молодець, батюшка не вернувся.

Взяв Іван гроші та й каже:

– Якби знав, що мені з вашим батюшкою така морока бу-

де, то й не брався б. Тільки відніс його втретє, вертаюся до вас, аж глядь – з другого боку прямо в двір біжить, та ще й з хрестом. Узяла мене злість, думаю: «Так доки я за ним буду бігать?» Як тарахнув каменюкою, схватив на плечі та в річку його, ще й два камені до шиї прив'язав. Тепер уже чорта вилізе!

– А-а-а! – закричала попада та й зомліла.

– Вам і сам дідько не вгодить! – сказав Іван та й пішов своєю дорогою роботи шукати.

Два брати

Були собі два брати: один був дуже багатий, а другий – бідний. Та ще було так: що багатий та на багатій оженився, то ще й дужче став багатий, а бідному прийшлося на бідній женитися, то ще й дужче став бідний. У багатого що день Божий музики грають та веселяться, а в бідного і світла немає в каганці. У багатого ж та тільки одним один син, а в бідного аж четверо, та всіх же то треба нагодувати та напоїть... У багатого і наймити, і наймички – усіх хлібом годує, а бідного брата і молотить до себе не пуска.

Сидить раз бідний брат зі своєю жінкою, радяться, де б його хліба заробить собі. От жінка і каже йому:

– Що ж, чоловіче, у тебе брат багатий; піди до нього та попроси хоч помолотить, бо вже ось доїдаємо останній хліб.

– Ну то що ж, піду.

Приходить до воріт, а брат надворі був; як побачив, що він іде, то зараз до нього і біжить.

– Чого ти, – каже, – йдеш до мене? Хіба хочеш, щоб із мене люди сміялися, як з тебе?

– За що ж вони, брате, будуть сміятись? За те, що я бідний, а ти багатий? Я ж твій брат.

– Та що з того, що ти мені брат? Є у мене брати, не такі, як ти, а такі, як я.

– Та хоч вони такі багаті, як і ти, а я твій брат бідний, то

пусти мене до себе хоч шматочок хліба заробити.

– Ні, – каже брат, – ніяково мені зі старцями знатися.

– Ну, коли тобі соромно, так не називай мене братом, а зови хоч наймитом.

– Ні, – каже, – всі знають, що ти мені брат.

– Ну, так коли не хочеш мене найнять, то дай мені мішечок хліба, бо дома діти голодні сидять.

– Ні, брате, не дам. Я ще для себе не дбав. А ти піди зароби, а до мене не ходи. – А сам ляпнув хвірткою та й пішов. Остався бідний брат біля воріт, подумав: «От, Господи милостивий, де в Бога правда?! Ну, Бог з тобою, брате». Насунув шапку та і пішов додому.

А жінка дожидається.

– Подождіть, – каже, – дітки, пішов батько до дядька, та принесе борошна, та я напечу папки, та будете їсти! (А сама така раденька). Коли це зирк – іде чоловік, а сльози з очей, як горох, так і котяться.

– А що, чоловіче, заробив? Тепер, – каже, – будемо їсти. – А сама так і заголосила...

– Що ж, жінко, не плач. Господь дасть – піду в місто, там і зароблю.

– А що тобі брат сказав?

– Та який він мені брат, коли він мене за брата й не має.

– Та хоч би ти йому за наймита став.

– Та й за наймита не бере, бо, каже, усі знають, що я його брат.

– Ну, нехай же його Бог покарає... Піди в місто, чи не допоможе тобі Бог чого заробить.

Зібрала те, що не доїли вранці, дала дітям повечеряти, а самі посідали, та дивляться на них, та плачуть, бо нічого було їсти. Поклала жінка діток спати, сама помолилась Богу, теж лягла. А він, сердега, не знає, що робить, чи лягати, чи зараз іти, бо вже як прокинуться діти, то сам як хочеш, а їм давай їсти.

– Ну що ж, чоловіче, сидиш, чом не лягаєш?

– Та що з того, що ляжу? Де моя торбина?

– Навіщо тобі?

– Піду. А ти прогодуй діток, як сама вже знаєш, поки я прийду.

Узяв торбину та й пішов.

Прийшов у місто і найнявся до купця жито, чи що, пере-сипать. Проробив у купця тижнів зо три і заробив карбованців з тридцять грошей.

– Ну, – каже, – слава тобі, Господи, буде на харч.

Пішов на базар, купив солі, купив хліба, купив сала, карбованців з п'ять стратив, «а з цими, – каже, – піду додому, щоб жінка бачила, що не даром робив».

Приходить у своє село. Йде повз братову хату, а в його дворі гомін такий, що аж луна по селу іде. Підійшов до воріт, одчинив хвіртку, аж там музики грають, комедії приставляють.

– Оце так. А у рідного брата і світла нема в хаті. Ну, Бог

з ним, нехай собі тішитися.

Приходить до своєї хати та й стукає в двері.

Жінка схопилась та й до дверей:

– Хто такий?

– Твій чоловік.

Одчинила.

– Ну, слава ж тобі, Господи, що тебе Бог приніс.

Ввійшов у хату – діти сплять: яке на лаві, яке на печі, яке в запічку під рядниною загорнулось; як почули, що батько прийшов, так усі й схопились. Той каже: «Тату, дай хліба», той: «Дай, тату, сала, дай сала». Розв'язав торбину. Як допались діти, як та сарана, прости Боже: той за сало, той за палиницю, той на печі, той на причіпку, той на полу – сидять, їдять.

– Ну, а це ж тобі, жінко, гостинець. – Вийма двадцять п'ять карбованців, дає. Жінка як побачила, то аж затрусилась, бо як вийшла заміж, то в неї стільки не було. Повкладали дітей спати і самі полягали. Вранці встали, жінка й каже:

– Ну, чоловіче, слава тобі, Господи, то в нас тепер грошенята є, піди ж тепер у місто та купи хліба, купи солі, купи мені чоботи або й собі купи, щоб із нас хоч люди не так сміялись.

– Добре, піду.

Пішов. Приходить у місто. Йде вулицею, коли дивиться – стоїть купа людей і щось гуторять: «А піду лиш подивлюсь, що там таке». Доходить до тієї купи, питається чоловіка:

– Що тут таке, дядьку?

– Та це продають волоцюгу.

– Якого волоцюгу?

– Та чи подушного, чи що, не заплатив та мандрував цілий рік, так його піймали та це продають – хто внесе за нього двадцять п'ять карбованців, то той до себе і візьме його... І він вже тому одробить ті гроші, що за нього заплатять.

– Чому же ви, дядьку, не візьмете?

– А куди я візьму? Хіба можна до себе злодіїв приймати? Піді он подивись, який стоїть!

Просунувсь у купу, стоїть здоровий парубок посеред купи і налигачем руки назад зв'язані, а урядники викрикують:

– Хто дасть двадцять п'ять карбованців за цього парубка, то нехай бере його до себе, він тому одробить його гроші.

Злодій стоїть, понурившись, та й каже:

– Візьміть мене, люди добрі, хто в Бога вірує, я тому одроблю його гроші.

Бідняку жалко стало парубка. «Ану, що Бог дасть – візьму його та викуплю: будем удвох робить, чи не луччий піде заробіток».

Пропхавсь аж до урядників та й питається:

– А на скільки років цей парубок продається?

– На один.

– А там?

– А там як він сам схоче: схоче – служитиме ще, а не схоче – одійде од тебе, тоді він уже вільний буде.

Вийняв гроші, оддав:

– Так нате ж вам за нього двадцять п'ять карбованців.

Узяли урядники гроші, записали, кому злодія здали на поруки, тоді він розв'язав злодію руки:

– Ходім, небоже.

Злодій поклонивсь йому.

– Спасибі тобі, – каже, – дядечку, що тебе Господь надомив мене викупить.

Пішли. Веде його бідний у своє село, та, дорогою йдучи, зажурився. Злодій і питається:

– Чого ти, дядьку, журишся?

– Ні, – каже, – я не журюсь.

– Ні, дядьку, журишся.

– Чого ж мені журитися?

– А того, що ти мене викупив, та ще й злодюгу.

– Еге, сину, це правда. А ти знаєш, небоже, що в мене тільки і було, що двадцять п'ять карбованців, та за послідні я тебе й викупив.

– Ну, дядьку, не журись.

Ідуть. Прийшли додому. Жінка дивиться у вікно – дума собі: «Кого це він веде з собою?» Ввійшли в хату:

– Ось, – каже, – на тобі, жінко, купив.

– Що купив?

– Та ось, дивись, якого парнюгу.

– Та невже ж?

А сама в слъози.

– Що ти наробив? Самим нічого їсти, діти з голоду пухнуть.

А парубок сів на лаві та й каже:

– Не лайтесь, дядино, не журіться. Спасибі вашому чоловікові, що він мене викупив, а я ваші гроші вам хутко одроблю. Ще таке, що й хліб будете за мною їсти.

Посидів трошки, посидів:

– А що, дядино, чи у вас є що вечеряти, чи й ні?

– Де ж воно візьметься, хіба ж ви не бачите, що в нас і горшків немає, та ми не знаємо, у чім що і варити.

Посидів той парубок та й вийшов з хати. Коли трохи згодом стукає в двері:

– Дядьку, одчини.

Одчинив бідний хату.

– А нате лиш, дядьку, оце дітям вечерю приніс.

Коли туди – аж він повні приполи усякої харчі держить. Як почули діти про вечерю, так не дали йому й на стіл покласти: хто за сало, хто за паляницю, хто на піч, а хто в запічок... Уже й дядина трошки не та стала, одсердилася:

– Спасибі тобі, парубче.

– Ні за що, дядино, дякувать. Сідайте ось – повечеряємо вкупі.

Сіли і повечеряли гуртом, Богу помолились, полягали спати.

Вранці встали:

– А що, дядьку, будемо робити? Треба щось видумать, а

то без діла б буцімто ніяково.

– Та що ж його робить?

– Як нема хазяйства, то давайте хоч лісу будемо плести коло двору.

– Так хмизу нема.

– Ну, так завтра буде хмиз.

– Так нема ж грошей.

– Та й гроші завтра будуть. А хто це, дядьку, поряд із вами живе?

– Не питай, небоже.

– А що ж таке?

– Це, – каже, – брат мій живе. – А сам аж здихнув.

– Такий багатий, та вам при бідності нічого не дає?

– Та він і хвіртку замкнув, не то щоб що давав.

– Отакі багаті брати? Е, чекай же, дядьку, він колись буде давати.

Побалакали собі та й пішли в хату. (Надворі балакали.) Тепер уже сіли вечеряти не за голий стіл, уже щось було на столі. Полягали спать. Як уже дядько з дядиною поснули добре, парубок нищечком устав, вийшов з хати, причинив за собою двері, пішов прямо до пана. Забравсь до нього у комору, розбив скриню з грішми, набрав повні сакви червінців та й пішов. Прийшовши додому, пішов на город, вибив яму, закопав сакви з грішми, а трошки грошей поклав собі в кишеню. Пішов у хату й ліг.

Вранці встали, поснідали. Парубок посидів, посидів, а

далі вийма з кишені аж цілих сто карбованців:

– А нате лиш, дядьку, оце вам за те, що ви мене викупили.

А далі виймає ще сто карбованців:

– А це тобі, дядино, щоб ти не лаялася з своїм чоловіком за те, що він мене викупив.

Як побачила вона ті гроші, як гепнеться йому в ноги:

– Спасибі ж тобі, мій голубчику!

Та раз, та вдруге, аж очіпок їй з голови звалився. А дядько так уже не знає, що й робити, тільки плечима сова та підцмакує.

– Ну, дядьку, тепер поїдемо в город та купимо, чого треба в хазяйстві.

Поїхали в город. Купили шапку, купили пару волів, купили корову з телям, купили віз. Приїхали додому. Стали хазяйнувать потроху.

Багатий брат дивується.

– Що це, – каже, – в мого брата де взялись воли, шкапа й корова?

А жінка каже:

– А злодюга навіщо?

– Та то злодюга він був колись, а тепер він уже не злодій, бо я чув, що він викуплений.

– А де ж вони грошей набрали?

– Та про те вже їм знати. Може, в того злодія ще давні гроші є?

А теща каже:

– Ось пошліть хлопця, нехай він піде до його дітей гратися: то що діти балакатимуть, то він підслухає, прийде та нам і розкаже.

– Оце добре.

Узяли і послали хлопця. Бідний брат думає: «Що це за знак? Ніколи багач не пускав свою дитину гратися до моїх дітей, а тепер пустив».

Сіли обідати, посадили й хлопця багачевого за стіл. Погравсь хлопець з дітьми і пішов. Приходить додому, а батько й питає:

– А що, сину, що ти там чув?

– Нічого, тату, не чув. Гralись. Мене дядько й обідать посадив. Борщ був із м'ясом і каша з молоком.

– Еге... Он що?! Це вже значить – годі половину їсти, що торік у мене брав та молов з житом і їв... Тепер уже борщ з м'ясом, ще й каша з молоком! Що ж це воно за знак? Як би його довідатися?

А теща сидить на печі та каже:

– Ось як довідатися: ти піди до брата та скажи йому, що прийдуть до мене судді добро моє описувати, так дозволь, брате, нехай моя скриня з грішми у тебе в хаті постоїть, поки я панів одбуду. Та візьми скриню велику, ту, що в коморі, та мене туди замкніть, то я вже почую, що вони балакатимуть.

– Оце добре.

– Тільки якби чого-небудь туди їсти мені поставити.

– Та он вареники ті, що не доїли, так з макітрою і постав.

Винесли з комори скриню, влізла туди теща, поставили їй вареники і замкнули скриню.

– Отепер піду до брата.

Бідний брат щось робив надворі; дивиться, йде до нього брат.

– Що це за знак? – каже. А в самого аж сльози на очах навернулись.

Прийшов, здоровкається:

– Здоров, брате.

– Здоров.

– Боже тобі поможи.

– Спасибі. – Та ще й руку подав.

– А чого я, брате, до тебе прийшов?

– Не знаю.

– Будь ласкавий, брате, чи не можна до тебе мою скриню з грішми перевезти, бо до мене наїдуть судді описувати художу, то нехай скриня у тебе постоїть, а завтра вранці прийду й візьму.

– Так що ж, нехай постоїть, привези.

– Тільки, брате, в хаті постав скриню, бо в сінях страшно становить.

– Та поставимо в хаті, вези.

Пішов багач. Привезли скриню і поставили в хаті на самому покуті. Парубка тоді дома не було. Приходить увечері, дивиться – скриня стоїть:

– Дядьку, що це у вас за скриня?

– Та це брат привіз, оддав на сохран, бо до нього судді наїхали худобу описувать. Тільки ніч перестоїть, а завтра вранці прийде брат та й візьме.

– Бреше він.

Повечеряли й полягали спати.

Як заснули дядько з дядиною, він устав потихесеньку, узяв макогін, одімкнув скриню, підняв віко, коли баба... Він її як ошелешить макогоном!.. І не кавкнула... Взяв вареник з макітри, встромив їй у рот, буцімто подавилась. Замкнув скриню та й ліг.

Коли це вранці іде багатий брат із наймитами.

– А що, брате, ціла скриня?

– Ціла.

– Ну, спасибі тобі, дай Бог здоров'я. А беріть, хлопці, ставте на віз.

Поставили і повезли. Багач йде ззаду та й питається:

– Мамо, чули, де вони беруть гроші?

Не озивається.

– Мабуть, заснула.

Привезли скриню додому, поставили в хаті, одімкнули, як глянув багач, та аж рота роззявив:

– Умерла?! Дивись, жінко, ще й вареник у роті. Мабуть, удавилась... Подивись, вареник у роті. Голівонько бідна, що його робить? Треба йти до попа – нехай іде ховать. Скажемо, що раптово вмерла.

Прийшов до попа:

– Здорові були, батюшко.

– Здоров, здоров.

– Ідіть ховать – мати вмерла.

– Та невже? Як це так? Я ж її вчора бачив, мов здорова ж була.

– Так вона, батюшко, й сьогодні здорова була, та їла вареники, та за їжею вмерла; іще й вареник у роті оставсь.

– Так, може, вона вдавилась?

– Та, може ж, і вдавилась. Бог же її зна.

– Ну так я прийду і поховаю.

Прийшли і поховали тещу.

Вночі парубок встав, пішов на гробовище, одрив тещу, вийняв з труни, узяв на оберемок, поніс до багатого в двір. Відчинив комору, а в тій коморі в засіках пшениці так що, мабуть, пудів з двісті, така, як золото. Він взяв ту пшеницю, розкрив, розсипав, розкидав по всій коморі; тещу посадив у засік, дав їй лопату в руки, а сам замкнув комору та й пішов. Прийшов додому, ліг спати, буцім нічого не знає. Коли це вранці чує – гвалт по селу. Питається дядька:

– Що там таке?

– Та там чудасія: багачева теща вночі встала, та прийшла до нього в комору, та й досі сидить у засіці.

– А ходім, дядьку, подивимось.

Приходять до багачевого двора, аж у нього повен двір на-роду, і протовпиться трудно. Багач аж чуб на собі рве – гука до наймита:

– Біжи, Каленику, до батюшки, хай іде, що хоче, те й робить! Оце послав Господь напасть. Бач, що воно значить, як не своєю смертю вмере.

Побіг Каленик до попа:

– Здрастуйте, батюшко.

– Здрастуй, здрастуй... А що скажеш?

– Ідіть до нас, та як можна швидше.

– Що таке? Що таке?

– Та прийшла баба Параска з того світу. Вчора заховали, а вона вночі прийшла, сіла в коморі, аж у засіці, ще й лопату у руки взяла, порозкидала по коморі всю пшеницю.

– Всю пшеницю? Всю пшеницю?.. По коморі? Баба Параска? Давайте швидше патрахиль. Семене, бери требник... Іди поперед мене та читай: «Да воскреснет Бог» та «Помилуй мя, Боже».

Прийшли... Коли якраз у засіці... Багатий аж до ніг припада попові:

– Батюшечко, чи не можна яке закляття положить, щоб осиковим кілком пробить?

– Треба, треба, всенеповинно треба. А беріть же її хто та виносьте з комори.

Люди стоять, роти пороззявляли, ніхто з місця й не ворухнеться. А парубок стоїть коло дверей.

– А давайте, – каже, – я візьму.

Перехрестивсь на схід тричі, обернувшись, узяв тещу та вже не поніс у хату, а прямо на гробовище; положили в труну її,

загребли; батюшка прочитав закляття, забили осиковий кіл на гробі.

– Отепер, – каже, – не встане, бо нечиста сила з неї вийшла.

Прийшли до двору. Багатий питається:

– А що, батюшко, чи не можна мені цю пшеницю на потребу пустить?

– Е, ні-ні, не можна.

– А де ж її діть?

– Де хочеш, туди і дінь, хоч закопай, хоч спали, як ніхто не візьме.

А бідний брат, що тут же стояв, каже:

– Давай, брате, я візьму цю пшеницю, уже що Бог дасть, те і буде. – Його зарання підучив парубок.

– Візьми, зроби милість. Та візьми й комору, будь ласка, бо як її тепер спалить, то й вся оселя згорить. Візьми все, забери пшеницю й комору.

Як почали ту пшеницю носити – дядько, дячина і парубок, та цілісінький день носили до вечора, такої насипали пшениці, як золото. А далі вже й комору перенесли. Багач каже:

– Ну, слава Богу! Тепер збувся.

А бідний з парубком поставили комору, позсипали в засіки пшеницю.

– А що, дядьку, буде з тебе?

– Слава Богу, буде.

Дождавшись вечора, пішов парубок знову на гробовище.

Вишив тещу, взяв на плечі, поніс до багача. Одімкнув комору, а в тій коморі повно одежі: кожухи, кожушанки, кобеняки, свитки, смушки – карбованців на тисячу буде в тій коморі добра. Він узяв одімкнув комору, поскидав з жердок одіжку, познімав з ключок, повивертав з скринь, скрізь порозкидав, які взяв та пороздирав. Взяв найкращу кожушанку, синім сукном криту, та ще й сивим смушком обложену, ту, що багатого жінка вінчалась в ній, убрав в неї тещу, посадив її в куточку, замкнув комору, а сам пішов додому.

На другий день якесь свято було. Жінка багачева вбирається до церкви та й каже на наймичку:

– Біжи в комору та внеси мені ту кожушанку, в якій я вінчалась.

Та взяла ключ та й побігла. Тільки що одімкнула комору, та аж скрикнула:

– Ох, мені лишенько! Що це за гармидер такий!

Коли зирк – аж у куточку сидить теща. В бідної наймички трохи очі з лоба не повискакували. Як чкурне... А надворі сніг великий – погубила в снігу й черевики. Вбігла в хату.

– Що там таке?

– Ох, моя ж матінко! Баба Параска сидить у коморі у вашій кожушанці.

А багатий лежав на лаві. Як почув, так аж очкур⁶ у нього лопнув з переляку.

– Та невже в коморі? Біжи, Каленику, до попа.

⁶ Очкур – пояс або шнур, яким обтягують штани для підтримання їх.

Побіг Каленик. Прибіга до попа і слова не вимовить:

– Ба-ба-ба-ба-батюшко! Па-па-ппа-параска оп'ять...

– А що? Що, баба Параска прийшла?

– Прийшла.

– Семене, Семене, вставай, зараз мені требник. Требник... Требник... Кадилицю берить... Херувимського ладану положить. Іди зараз вперед, читай, щоб усі чули...

Прийшли до багача. Він як побачив попа, та аж чоботи йому цілує.

– Батюшко, чи не послать до архирея? Може, в нього молитва друга, може, в нього закляття не таке, як у вас?

– Ні, постой, постой, цей раз заховаєм, і вже закопаємо у яму не так, і вже два осикових кілки заб'єм: один у головах, а другий у ногах. Посередині хрест зроблю заступом та херувимського ладану туди засиплю, то вже не встане.

– Оце було б і тоді так зробити, то вона б не прийшла... А берить хто роздягайте її та понесем.

Тільки люди баньки повітрішали та роти пороззявляли... Ніхто не хоче і підступиться – боїться. Що то воно значить, як не своєю смертю умре! Хто ж піде брати гаспидяку? Парубок стоїть коло дверей, каже:

– Давай я роздягну і понесу.

Роздяг і поніс. Приніс до ями, положив у труну, зарив, загорнув землею, забили два осикових кілки – один у головах, другий у ногах, зробили посеред гробу хрест, насипали туди херувимського ладану, піп прочитав молитву.

– Оце, – каже, – тепер не вийде.

– Ну, спасибі вам, батюшко. А де, батюшко, мені одержу дівать? Чи її спалить, чи поспродувать? Уже її тепер не носить, бо на чортові була надіта.

– Так, так, як ніхто не візьме, то спали.

А бідний брат каже:

– Оддай мені, брате, ту одержу.

– Та й візьми, будь ласка.

Пішли бідний брат з жінкою, з парубком у комору, набрали на оберемок одержі, скільки можна було. Пішли і другий раз: набрали й вдруге по стільки ж. Пішли і втретє, набрали і втретє.

– Ну, брат, – каже багач, – узав одержу, бери й комору, бо як мені її спалить, то й вся оселя згорить.

Забрали й комору, перенесли.

– А що, дядьку, тепер є що надіть тобі і дядині?

– Спасибі тобі, небоже.

– А знаєш що, дядьку, де в твого брата гроші стоять?

– Та цур їм, навіщо вони нам?

– Та то я тільки так питаю.

– У погребі в нього скриня стоїть, залізним цепом до стовпа прикована. Повна червінців, так без ліку гаспидів син і сипле туди!

Парубок намотав на вус.

Встав уночі, пішов на гробовище, оп'ять вириг тещу, взяв її на оберемок, поніс до багача в двір, вніс у погріб, одімкнув

скриню з грішми, порозкидав гроші скрізь по погребу, посадив тещу в скриню, понасипав їй червінців у жменю, прикрив трошки її віком; засунув погріб та й пішов. Прийшов додому й ліг.

Коли це багатий устав уранці та й пішов до погребу, щоб грошей взяти, – йому треба було на щось багато грошей. Одпер погріб, дивиться – скрізь гроші валяються; коли до скрині – аж там теща сидить... Аж дух заперся в нього – і не скрикнув... Як вискочив з погребу, як зарепетує:

– Каленику, біжи скоріше до батюшки! Як можна швидше! Скажи, що оп'ять прийшла!

Той як почув, то аж нестямивсь! Як дремене до попа! Прибіг, аж піна йому з рота.

– Що таке? Що таке?

– Оп'ять прийшла...

– Оп'ять прийшла?... Оце так! Оце так! Семене! Семене! Бери Євангелію! Пошли, нехай ідуть до церкви, нехай заберуть хорогви... Нехай в усі дзвони дзвонять...

А сам вбирається, та з ляку надів один чобіт, а один черевик, та ще й на босу ногу... Вийшли з хати, та вже Каленик за ворітьми вгледів, та каже:

– Батюшко, що це в вас таке? Халяву, чи що, загубили?

– Де? А! Якраз! Якраз! Се черевик... Біжи скоріше, знайди мені чобіт.

Побіг Каленик у хату, шукає чобота, облазив скрізь, аж піт з нього ллється, та усе ніяк і не знайде, та репетує на всю

хату:

– Де батюшчин чобіт?

А піп стоїть надворі, мороз такий, що аж литки почервоніли на морозі, а йому байдуже, він тільки думає про Параску та про те, що йому буде за те, що ніяк не заклене надприродної сили... Дійде до митрополита, то той розстриже за те, що не вмів закласти. Принесли чобіт – насилу знайшли. Взув. Як дременуть – та до самого двору, не переводячи духу. «Да воскреснет Бог» батюшка вчитують, а дзвони ревають, аж земля стогне. Зібралось миру видимо-невидимо... А багатий стоїть коло воріт, як пуп, синій, посинів на морозі, та все дожидається попа. Прибіг піп. Той бух попові в ноги:

– Батюшко, чи не дасть знать митрополиту? Може, в нього закляття не таке, як у вас?

– Е, не знаю, не знаю... Це вже... це вже... це вже свише... надприродна сила... Не знаю.

– Дивіться, батюшко, всі гроші понівечила, тут, мабуть, більше як з мільйон попаскудила.

– Так, так, це вже не твої – це чортові гроші.

– Так будьте ласкаві, якщо те – то б до митрополита...

А парубок стоїть та каже:

– А що мені дасте, як я її так заховаю, що і поки світу сонця, то не вилізе? Не треба буде й до митрополита посилать.

Піп як почув, то аж баньки вивалив...

– А як же ти зробиш? Хіба можеш?

А багатий бух йому в ноги:

– Зроби, будь ласка! Що схочеш, те й бери, тільки зроби, щоб більше не вилазила.

– Зроблю. Оддай мені тільки ті гроші, що чортяка порозкидала, більш мені нічого не треба.

– Бери, зроби милість, я ще й рад буду.

– Добре, так ходім же.

Пішов у погріб, витяг тещу зі скрині, взяв на плечі.

– А ходімо, люди добрі, подивитесь, буду ховать; уже після мене не вилізе.

Прийшли на гробовище: положив тещу в труну, накрив віком, загріб землею, обійшов тричі гробок, переступив, плюнув на гробок.

– Оце, – каже, – ніколи не вилізе.

А багач од радості аж плаче:

– Спасибі, дай Бог здоров'я, іди бери гроші ті, що чортяка порозкидав по погребу; бери, куди хоч тільки й дінь.

Пішов парубок додому.

– А беріть, дядино, мішок, і ви, дядьку, та ходім.

Пішли. Нагребли три мішки, принесли, та ще раз пішли та по мішку набрали – принесли.

– Тепер ходім, дядьку, візьмем і скриню.

Принесли і скриню, зсипали в неї гроші.

– Тепер, дядьку, замикай; буде з тебе?

– Буде, небоже.

– Тепер давай розпрощаємось з вами.

– Давай, небоже.

Став бідний брат хазяйнувати. Купив волів, купив корову, купив пару коней добрих. Купив земельки: та як пішов хліб родить, то за рік так піднявся, що на все село багатцем став. А багатому брату пішло все вниз та вниз. Згоріло в нього два млини, згоріла клуня, погорів і хліб, усе чисто. Пішов до бідного брата:

– Купи, брате, худобу.

– Продай, – каже.

Продав усі воли, усі коні, попродавав і вівці... Через два роки дожився до того, що осталася тільки одна хата.

Дідова дочка й бабина дочка

Був собі дід та баба, і мали вони дочку. Ото чи довго пожила баба, чи ні, та й задумала вмерти; а як умирала, то своєму чоловікові казала:

– Як я умру, чоловіче, а ти будеш женитися, то гляди – не бери тої удови, що біля нас живе з дочкою, бо вона тобі буде жінкою, а нашій дитині не буде матір'ю!

– Добре, – відказав чоловік, – не буду брати не то її, а й ніякої, – і женитися не буду.

Поховав дід бабу і похорон відправив та й живе собі сам. А трохи згодом ішов раз селом та й зайшов до тієї удови, що жінка не веліла її брати. То чоловік казав: «Не буду женитися ні з якою», а то й забув, що казав, забіг, побалакав і вдову до себе просив. Тоді вдова з великих радощів і сказала:

– Я вже давно цього ждала!

От усю худобу забрала і до діда жити з дочкою помандрувала.

Ото живуть усі вкупі – дідова дочка й бабина. Дуже баба не любила дідової дочки: сказано, як мачуха, – все гризе голову, та й діти між собою часто сваряться – надто бабина дочка: звичайно, як зведенята, – у них ніколи ласки нема.

Оце, було, як підуть на досвітки, то дідова дочка пряде, а бабина, знай, цілу ніч гуляє з хлопцями та крутиться. І не раз так бувало, що, гарцюючи, і мички попалить.

А йдуть вони додому вранці та дійдуть до перелазу, – то й каже бабина дочка до дідової дочки:

– Дай, – каже, – мені починки, сестрице, я подержу, поки ти перелізеш.

– Добре, – каже, – сестрице, на!

Поки дідова дочка перелазить, а бабина дочка, узавши починки, побіжить додому і матері набреше, що дідова дочка з хлопцями цілу ніч гуляла і мички попалила.

– А я пряла і додому поспішала. Бачте, мамочко, яка вона ледача!

От дідова дочка прийде додому, то мачуха й почне її бити і дідові виказувати:

– Твоя дитина ледащо – не хоче робити, а ти не хочеш учити!

Що вже мачуха не робила, як не знущалась, що дідові не наговорювала, а тій дідовій дочці все байдуже: робить собі мовчки. Дуже було досадно бабі з дочкою дивитися, що дід свою дочку жалує, – і почали вдвох радитися, як би дідову дочку витурити з дому, щоб її не було!

Ото й почала баба дідові гризти голову:

– Твоя дитина ледащо – не хоче нічого робити, тільки гуляє та спить, а ти ще її жалуєш. Ти б краще, ніж мав би жалувати, то б найняв її де-небудь, то, може, що й було б із неї!

– Де я найму її? – каже дід.

– Так веди, куди хочеш, а щоб вона дома не була.

Ото так докучила баба своїми речами дідові, аж до живих

печінок допекла, бо щодня одно товкла: «Веди!» – та й годі. Нічого було робити дідові: треба вести, хоч і жалко.

Зібралися вони і пішли. І зайшли у великий ліс. Дочка дідові й каже:

– Верніться, тату, додому, я й сама піду, десь найду собі службу.

– Добре, – каже дід.

Попрощався дід і вернувся, а дівчина пішла собі.

Ото йде та йде дуже великим лісом, коли стоїть яблунька, така зарощена бур'яном, що й не видно її, та й каже:

– Дівонько-голубонько, обчисти мене, обполи мене, – я тобі у великій пригоді стану!

Дідова дочка закотила рукави, обполела, обчистила і пісочком обсипала; яблунька подякувала, дівчина й пішла далі.

Схотілось дівчині пити. Вона зайшла до криниці, а криничка їй і говорить:

– Дівонько-голубонько, вичисти мене, прибери мене, – я тобі у великій пригоді стану!

Дівчина вичистила, прибрала і пісочком обсипала; криничка їй подякувала, – вона й пішла далі. Коли біжить такий поганий собака та й каже:

– Дівонько-голубонько, обчисти мене, оббери мене, – я тобі у великій пригоді стану!

Дівчина заходилась, обчистила, обібрала реп'яхи, собака сказав: «Спасибі, дівонько!» І пішла вона далі.

Коли стоїть піч, і така облуплена, а біля неї глина лежить.
І каже та піч:

– Дівонько-голубонько, обчисти мене, обмаж мене, – я тобі у великій пригоді стану!

Дівчина замісила глину, полізла у піч, обчистила, обмазала; піч їй подякувала, дівчина й пішла далі.

Йде та йде, – зустрічає її жінка та й каже:

– Здрастуй, дівчино!

Дівчина відказала їй:

– Доброго здоров'я!

– Куди ти йдеш, дівчино? – спиталась жінка.

А дівчина й каже:

– Іду, тітонько, щоб де найнятися.

– Наймись у мене, – сказала жінка.

– Добре, – відказала дівчина, – наймусь.

– У мене, – каже жінка, – невелике діло, аби ти вміла зробити те, що я скажу.

– А чому ж не зумію? – каже дівчина. – Раз мені покажете, паніматко, а вдруге і сама знатиму.

Ото прийшли додому, де та жінка жила. Жінка й каже:

– Ось що, дівчино: оце тобі казани, то ти рано й вечір нагрій окропу, вилий у корито і борошенця туди всип, і замішай, – тільки гляди мені, щоб не гаряче було, тільки тепленьке. Та не бійся, що б не бачила, що б не чула, – стань на порозі, двічі свисни, то до тебе позлазяться гадюки, ящірки, жаби і всякий звір. Ти нагодуй їх, то вони й порозлазяться,

куди кому треба.

Дівчина сказала:

– Добре, паніматко, так буду робити, як ви мене навчили.

Увечері дівчина хуленько затопила піч, приставила окропу, нагріла трохи, повиливала в корито, борошенця туди всипала й замішала. Стала на порозі, двічі свиснула, – як почали злазитись гадюки, ящірки, жаби і всякий звір, та кожне до корита, понаїдались усі та й порозлазились.

І так цілий рік дідова дочка там служила і робила те, що їй хазяйка казала, а як скінчився рік, то та жінка й каже дівчині:

– Ось що, дівчино: оце вже сьогодні рік, як ти в мене. Коли хочеш, то й другий будь, а не хочеш, то як хочеш: ти мені добре робила, спасибі тобі.

Дівчина подякувала хазяйці за хліб, сіль і за все і сказала:

– Хочу додому, – спасибі вам, паніматко!

Хазяйка й каже їй:

– Піди ж вибери якого хочеш коня й воза.

А сама наготувала повнісіньку скриню всякого добра, дала їй і випроводила з лісу. Тоді попрощалася, – сама вернулась додому, а дівчина поїхала собі.

Їде дідова дочка повз ту піч, що вона мазала, коли гляне – аж повнісінька піч пиріжків. От піч і каже:

– Дівонько-голубонько, на тобі оці пиріжки за те, що ти мене прибрала – спасибі тобі!

Дівчина подякувала, і тільки що підїхала, а пиріжки так і пороснули у возик; піч заслонила, а дівчина поїхала далі.

Їде та їде, коли дивиться – аж біжить собака і несе намисто добре, товсте та гарне, та ще й шліфоване. Як тільки прибіг до возика та й каже:

– На тобі, дівонько-голубонько, за те, що ти мені у великій пригоді стала!

Дівчина взяла, подякувала і поїхала далі, радіючи.

От їде – і так їй схотілося пити! Вона й подумала: «Заїду до тієї кринички, що я чистила, то, може, там і нап'юсь». От заїхала, дивиться – аж повнісінька криничка води, аж через верх ллється, а біля неї стоїть золоте барильце й кухлик. І каже криничка:

– Напийсь і собі набери барильце й кухлик візьми!

Стала та дівчина пити – а вода така добра, що й зроду такої не пила. Набрала вона повнісіньке барильце додому та й кухлика не забула. І поїхала далі.

Коли стоїть яблунька – і така хороша, що не можна й сказати: на ній яблучка срібні та золоті, і рясно-рясно! От яблунька й каже:

– Дівонько-голубонько, на тобі ці яблучка за те, що ти мене обчистила, обполола.

Дівчина сказала: «Спасибі!» та під'їхала під яблуньку, а яблучка так і пороснули у возик.

Приїхала та дівчина додому і гукає:

– Ідіть, тату, забирайте добро!

Вийшов дід із хати, дивиться, аж дочка його. Він зрадив, побіг до неї та й каже:

– Де ж ти, дочко, була?

– Служила, тату, – каже дочка. – Зносьте добро!

А добра ж то – повнісінький віз, іще й намисто товсте!

Стали зносити – то те гарне, а те – ще краще!

Побачила баба, що стільки дідова дочка навезла усякої всячини, і напалася на діда:

– Веди та й веди і мою дитину, куди свою водив!

Ото як докучила дідові, щодня це кажучи, – сказано, заздрість бабу взяла, – то він і сказав:

– Нехай убирається, поведу.

Попрощались, і пішов дід із бабиною дочкою.

Зайшли у ліс, дід і каже:

– Іди ти, дочко, а я вернусь додому.

– Добре, – відказала бабина дочка.

І розійшлися: дівчина у ліс пішла, а батько додому.

Іде бабина дочка великим лісом, коли стоїть у бур'яні яблунька та й каже:

– Дівонько-голубонько, обчисть мене, обполи мене, то я тобі у великій пригоді стану!

Дівчина відказала:

– Оце чорт не видав, буду руки каляти. Ніколи мені!

Іде бабина дочка далі, коли стоїть криничка, така зарощена, та й каже:

– Дівонько-голубонько, вичисть мене, прибери мене, я тобі у великій пригоді стану!

– Оце лиха година! Мені треба йти скоренько, – сказала

та дівчина та й пішла далі.

Ото йде повз ту піч, а піч і каже:

– Дівонько-голубонько, обмаж мене, я тобі у великій пригоді стану!

– Та нехай тебе лиха година маже, а не я буду мазати! – сказала бабина дочка, дуже розсердилась і пішла далі.

Коли це біжить собака – такий поганий, що гидко й глянути, та й каже:

– Дівонько-голубонько, обчисть мене, оббери реп'яхи на мені, – я тобі у великій пригоді стану!

Дівчина поглянула та й каже:

– Оце, бісів батько тебе не видав, такий поганий, а щоб я коло тебе руки каляла! А щоб ти не діждав! – і пішла бабина дочка далі, лаючись.

Зустрічає її та сама жінка, що дідова дочка у неї служила, та й каже:

– Здорова була, дівчино!

Дівчина відказала:

– Доброго здоров'я, тіточко!

– Куди ти йдеш? – спиталася жінка.

А бабина дочка й каже:

– Та йду, тіточко, щоб де найнятися.

А жінка каже:

– Наймись у мене, дівчино!

– Добре, тітко, – каже дівчина. – А яке ж у вас діло?

– Та в мене діло невелике, дочко, аби ти зуміла зробити, –

сказала жінка.

– А чому не зумію, – відказала дівчина. – Ви мені раз розкажете, а вдруге сама знатиму.

– Ось що, дівчино, – каже жінка, – така твоя робота: оце тобі казани, – рано й вечір нагрій окропу, та не гарячого, щоб тільки тепленький; вилий у корито, замішай борошном, тоді стань на порозі, двічі свисни, – тільки не бійся, – то до тебе позлазяться всякі ящірки, гадини, жаби, наїдяться і порозлазяться, куди якій треба. А що, зумієш так зробити, дівчино?

– Зумію, – відказала дівчина.

Ввечері бабина дочка затопила піч, поставила води, та як закипіли казани у ключ – мов грім загримів, бо казани великі були. Тоді дівчина набрала борошна мірку і всипала туди та й замішала не пійло, а лемішку, сама стала на порозі, свиснула двічі... От прилізли гадюки, жаби, ящірки і всякий звір. Кожне до корита – як ухватить та й вивернеться. І так усі чисто попеклись.

Тоді бабина дочка бачить, що всі понаїдались, повивертались і не встають, пішла до хазяйки та й каже:

– Що це у вас, паніматко, така чудна скотина, наїлись та полягали, та й не встають?

– Як не встають? – крикнула хазяйка з ляку та стрімголов на двір.

Побачила, що неживі, ухватила за голову та в крик:

– Ой Боже мій! Що ти наробила? Ти їх попекла!

Лаяла і плакала, та нічого не допомоглось. Потім посклада-

ла печеню в скриню і замкнула; а як скінчився бабиній дочці рік, то вона все те ганчірками пригнітила і дала коня шолудивого, воза поламаного, поставила скриню з гадюками печеними і випровадила з лісу.

Поїхала бабина дочка додому та й не знає, що матері везе. Їде, радіючи, що в неї буде те, що в дідової дочки є.

Коли дивиться – аж біжить шляхом собака і несе на ший разок намиста доброго, ще й шліфованого. Кинулась дівчина за тим собакою, щоб відняти намисто, а собака й каже:

– Е, дівонько-голубонько, не хотіла мені у пригоді стати, – не будеш від мене намиста брати!

От доїздить вона до тієї печі, що мазати не схотіла, дивиться – аж повна піч пиріжків. «Ну, – думає, – візьму пиріжків матері на гостинець!»

Тільки злізла з воза, а піч закрилася та й каже:

– Е, дівонько-голубонько, не хотіла мене прибрати, не будеш і пиріжків брати.

Доїздить до тієї кринички, і дуже їй схотілося пити. Дивиться – як на те ж криничка: вода так і ллється. Вона туди стрімголов кинулась, а криничка закрилась та й каже:

– Е, дівонько-голубонько, не хотіла в пригоді стати – мене причепурити, то не будеш і води пити!

Заплакала дівчина та й поїхала далі.

Ото доїздить до яблуньки, а на ній так рясно яблук, що ніде курці клонути, та такі гарні – срібні та золоті. От вона каже собі: «Піду, хоч яблучок струшу, матері гостинця по-

везу». Ото тільки що підійшла, а яблучка – скік угору, аж на вершок. Яблунька й каже:

– Е, дівонько-голубонько, не хотіла мене прибрати, – не будеш з мене і яблучок зривати!

Заплакала бабина дочка та й поїхала далі.

Ото приїхала у двір до батька й гукає:

– Ідіть, тату, заберіть добро!

Дід і баба вибігли з хати, дивляться – аж дочка приїхала. Дуже обоє зраділи, увели її в хату, унесли й скриню. А як відчинили, подивилися, – аж там самі жаби, гадюки! Вони в крик:

– Дочко, що це таке?

Тоді бабина дочка стала розказувати, що їй було, а баба з дідом слухають; а як розказала вона все те, то баба й сказала:

– Мабуть, твоя така доля, що куди не підеш, то золоті верби ростуть! Сиди лучче дома та не рипайся, бо та добра привезла, а ти гадюк! Іще добре, що хоч жива прийшла.

Отак вони собі живуть і хліб жують, коромислом сіно возять, оберемком воду носять. Дідова дочка пішла заміж, а бабина й досі дівує та гордує.

Не завжди по правді і в суді судять

Було собі два брати: старший був розумний, а менший – так собі, придуркуватий трохи. Через те він і не женився, бо відома річ: ніхто не хотів своєї долі зв'язувати з дурним. Ті два брати мали стару маму, а старший брат мав молоду жінку.

Одного разу дурень упав з печі і задушив маму, що лежала на припічку. От старший брат з жінкою ідуть в суд позивати його; сказали і дурневі, щоб ішов разом з ними в суд. По дорозі, куди їм треба було іти, в однім місці був яр, і тим яром весною біжить вода, і для того через нього був міст. Старший брат із жінкою пішов прямо через яр, а дурень за-капризував і через міст пішов, та взяв та й звалився з мосту на жінку свого брата, та й задушив дитину.

Вони-таки ідуть в суд. От дурень взяв та дорогою назбирав каміння, зав'язав його в хустку і положив за пазуху. Як увійшли вони в суд, то старший брат з жінкою стали попереду – перед суддею, а менший став коло порога. Тут вони розказують судді діло, як було, а як тільки його запитують, чи так було, то він каже:

– Пани милостиві, ваша воля, ваша і сила, як хочіте, так і судіте!

А сам вийме з-за пазухи камінці, зав'язані в хустці, і показує. От як все уже розказали, і той дурень сам сказав, що так було – правда, і за всяким разом виймав з-за пазухи ка-

мінці, зав'язані в хустці, кажучи:

– Пани милостиві, ваша воля, ваша і сила, як хотіте, так і судіте!

То суддя думав, що то він показував гроші, що має йому дати, як він на його сторону добре осудить, сказав так:

– Ваш брат дурень і зробив то неумисне – він не знав, що то зле, маму задушив, мама стара була, і сама не сьогодні-завтра умерла б, а може, їй Бог уже таку смерть назначив; ви люди ще молоді, як Бог дасть, то ще будете мати не одну дитину, так, значить, його винуватить не можна, бо хіба він винен, що йому Бог дав такий розум.

Таким способом дурень zostався не винен. А як старший брат з жінкою вийшли з суда, то суддя, прийшовши до нього, сказав:

– А що ж ти там маєш, давай його сюди!

То він вийняв, розв'язав та й каже:

– От я вам показував оці камінці на знак того, що якби тільки ви були зло осудили на мою сторону, то я був би вас усіх позабирав.

«Ге, погана штука! – думає суддя. – І душею покривив, і грошей не узяв».

Ненаситний піп

Був собі заможний дядько. Прийшла смерть, і він помер. Його жінка пішла до попа та й каже йому:

– Я вам, батюшко, заплачу, що схочете, тільки до ладу поховайте мого чоловіка.

Піп радий. Убирається та й іде на похорон.

Правив-правив – скільки влізло. Прийшлося до плати, – одчиняє господиня йому сундук з мідними грошима.

– Беріть, батюшко, скільки вам треба.

Набрав піп повні кишені.

Тоді вона одчиняє ще й другий сундук із срібними грошима.

Чухається піп, що йому робить.

Бере вже він і ті гроші срібні; і в пазуху напхав, і скрізь.

А тоді вона відчиняє йому і третій сундук із золотими грошима.

Дивиться піп – що робить? Набрав уже і в дві жмені; де яка була латка – він і туди напхав.

Попрощався з господинею, подякував та й іде.

Вийшовши з хати, помітив: під хлівом висить хомут з наритниками, та й каже:

– Параско, дай мені і цього хомутця!

А вона каже:

– Візьміть, батюшко.

А піп каже:

– Надінь мені його сюди, на шию.

Наділа вона йому на шию хомута, іде він. Тоді помітив, що на полиці під хлівцем лежить брус, та й каже:

– Параско, дай мені оцього брусика, дай мені сюди його, в зуби!

Так навантажився піп більше, ніж треба. Іде він помаленьку, але наритники якось ізсунулись і попали попові під ноги. Піп заплутався у наритниках та й упав, а брус посунувся йому далі в горло – піп і помер.

Пан та прикажчик

Був такий пан ще за кріпацтва і жив самотньо, нежонатий, значить, а скупий такий, що не доведи Господи! Був у нього прикажчик – собака, звісно, ніхто його не любив, люди, значить, не любили, а пан так і душі в ньому не чув. Бо, як кажу, був вельми скупий, і на світі такого не було, а прикажчик знав це добре, та як і не знать? – всі знали! І так було робить: пошле його пан купити що-небудь, от він заплатить там золотий, чи що, і вже всякому видно, що золотий коштує, самому панові, от же він йому ще й здачі копійок дві чи три дасть, і так в усьому! Своє хазяйство нищить, а йому догоджа, – видно, що вже була в нього якась думка. От і добре, проходить так, може, років з п'ятнадцять, чи й більше, а він все догоджає, а він все догоджає, а пан все більше й більше любить його, більше йому ввіряється; дійшло до того, що все своє хазяйство на руки йому передав, усе довірив. От і приходить раз прикажчик той до пана: так і так розповідає йому, – те так зробив, а з тим так вчинив. А пану як маслечком по душі, так-то йому любо все те слухать. Так ото ж вислухав він та й каже:

– Знаєш що, Іване чи Петре (як там назвав його), ти в мене найвірніший і найрідніший чоловік, бо рідні в мене нема, знайомі добра не зичать, люди всі норовлять тільки для себе, – один ти в мене найкращий, я вже з тобою вік не розста-

нуса і тепер хочу, щоб ти зі мною і чай пив, і обідав.

А прикажчик йому в пояс.

– Дякую, – каже, – за вашу велику ласку, тільки спасибі, не можу я чай пити й обідати.

– Чому? – питає пан.

– Не їм я, – каже прикажчик, – і не п'ю зроду.

Здивувався пан, не вірилось йому. А прикажчик все своє:

– Не їм і не п'ю зроду!

Пройшло там скільки часу, думає пан про прикажчика, розпитав би й людей, щоб переконатися, та знає, що ніхто правди не скаже. Пробирав по дню, по два очей не спускати з прикажчика, а прикажчику байдуже, не їсть, не п'є, та все старається. Переконався пан і в цьому.

– Як же ти так живеш? – питає якось прикажчика. – Умерти ж можна.

– Чого ж тут умирати? – каже прикажчик. – Я таку штуку знаю, що всякий може відвикнути їсти.

– Справді?! – зрадів пан. – Так відучи й мене, коли можна; а то як подумаю я, скільки-то воно виходить на ту їжу, трохи не карбованець у день, а як іноді гостей нанесе, то й трьома не обійдешся!

– Що ж, – каже прикажчик, – я із великим задоволенням, аби тільки захотіли.

– Та як же не хотіть, помилуй! – каже пан. – Коли ж ти мене відучиш? – питає.

– Та коли завгодно, – каже прикажчик, – хоч і завтра поч-

нем.

Дождали завтрашнього дня, запряг прикажчик візка, узяв мотузку й під'їхав до ганку.

– Як же ти мене відучиш? – питає.

– Отак і отак, – розкажує прикажчик, та й поїхали з паном на тому візку. А там, бачите, верст за три-чотири та було провалля й таке глибоке, що й дна йому не видно було, і вилізти з нього без допомоги ніяк не можна. От і приїхали вони до того провалля.

– Посидьте, – каже прикажчик, – днів три чи чотири у цьому проваллі – і їсти більше не схочеться ніколи.

Радіє пан, що менше витрат буде, та швидше наказує опустити його: «А хто запитає, де, мов, пан, скажи, – каже, – що поїхав у Київ абощо».

Опустив прикажчик пана по мотузці у те провалля, та й поїхав собі додому. На другий день, аж увечері, приїздить до того провалля:

– А що, пане, їсти хочете? – питає.

– Хочу, брате, – мовить пан.

– Нічого, паночку, це воно так зразу, – відповів прикажчик та й знову поїхав собі додому.

Приїздить знову на другий день.

– А що, паночку, їсти хочете?

– Хочу, брате, сильно! – аж ніби із серцем проказав пан.

– Нічого, нічого, паночку, – каже прикажчик та й знову поїхав.

Приїздить так і на третій день.

– А що, пане, їсти хочете?

– Хочу, – кричить пан. – Тягни скоріш!

– Не турбуйтеся, не турбуйтеся, паночку, важко цей день, а тоді й байдуже, побачите! – Та й поїхав додому без пана.

Після цього пройшло два дні, поїхав прикажчик аж на третій:

– А що, пане, хочеться їсти?

– Хочу! – вже ледве вимовив пан.

– Скоро не захочете, – проказав прикажчик і поїхав од того провалля.

Аж три дні пройшло після цього. Приїздить той прикажчик знов:

– А що, пане, хочеться їсти?

А пан уже й слова не промовить, тільки рукою махає, не треба б то, чи що.

Добре. Запряг тоді прикажчик коня й приїхав за ним уночі. Привіз, поклав на постіль, порозсилав до знайомих панів листи, що так мов і так: приїхав пан з Києва й тяжко заслаб, приїжджайте попрощатися. Поз'їжджалися пани, дивляться на нього, промовляють, а йому байдуже, – ледве дихає.

– Що з вами? – питають.

А пан тільки рукою на прикажчика показує. Всі до прикажчика:

– Розкажи нам про нього, ти все знаєш.

А прикажчик хлипає, витираючи очі.

– Нічого, – каже, – я не знаю, що з ними, бідненькими, сталося.

А пан знов показує на нього пальцем. Не розберуть пани, та й годі. Аж ось один пан побачив на столі папери й почав їх читати всьому панству, а в паперах тих написано, що все рухоме й нерухоме заповідається дорогому прикажчикові. Всі пани добре знали, що справді прикажчик його був такий, що й ріднішого не треба, і почали тоді заспокоювать.

– Усе, усе буде йому, не турбуйтеся.

А пан полежить, полежить та й знову показує пальцем на прикажчика, то панство знов-таки своє:

– Не турбуйтеся, не турбуйтеся: все йому буде, все.

Полежав пан день та й Богу душу віддав. Плаче прикажчик, поховавши пана, а пригощає все панство, що поз'їджалось; пани вже не цуралися прикажчика, що мужик, бо таким же паном став, а може, ще й багатшим. От таке-то!

Перекотиполе

Два парубки ходили на Басарабію заробляти грошей і одного літа заробили по двадцять карбованців, – та й ідуть уже додому. А один був дужчий од того другого та й думає собі: «Ану, вб'ю його та візьму ті двадцять карбованців, то буде вже сорок». Та й каже своєму товаришеві: «Ходімо, брате, осюдою: тут є слобідка, а в тій слобідці люди мені знайомі». Той і послухавсь.

Зайшли вони в такий степ, що нічого не видно, тільки небо та земля. Тоді цей парубок і каже: «Оттепер я тебе заріжу!» Та й почав давити, зваливши. А той каже: «Підожди, пане-брате, хоч попрощаюсь!..» А цей каже: «З ким же ти, вражий сину, будеш прощатися, що тут нікого немає?» А той таки просить його: «Не ріж, поки хоч попрощаюся з Божим світом». Та глянув по степу, – коли це котиться перекотиполе. Так він тоді й каже: «Прощавай, перекотиполе! Та гляди: будеш мені свідок». Ото сказав це та й лежить і не борониться. А той наче трошки злякався, а потім думає собі: «Чого мені боятися? Він до бур'янини говорив... Де вже вона кому скаже!» Ото й зарізав; узяв у його ті двадцять карбованців та й іде додому.

Приходить додому, – тут стали його питаться: «А той же де парубок, що з тобою туди ходив?» Він каже: «Зостався там, каже: не маю чого додому поспішатися, – краще зоста-

нуса, то, може, ще що зароблю». Ото це сказав, а люде йому й повірили.

Ото цей парубок у м'ясниці оженився, потім на святках поїхав із жінкою до її батька. Їдуть вони полем, аж котиться перекотиполе. Він побачив його, зараз і здумав те, що той прощавсь із перекотиполем, та й засміявся. А жінка й почала його допитуваться: «Чого ти засміявся, чоловіче?» Він каже: «Так собі». Ото вона як причепилась до його: «Скажи та й скажи, чоловіче!» Він собі думає: «Хіба жінка кому скаже?» Та й розказав, як він зарізав того парубка і як той з перекотиполем прощався.

Допиталась бідолашна жінка та вже й сама не рада. Як таки його жити з чоловіком-душогу-бом? А тут ще й те дума: «Як заріже й мене коли-небудь?!»

Ото приїхали вони до батька – там їх приймають так, як і треба. От цей чоловік тут упивсь добре та й почав жінку бити. А жінка й не вимовчала та й каже: «А, ти того зарізав, хочеш і мене зарізати!..» А батько зараз став питати її: що? як? Вона й розказала, що так і так було: «Він зарізав парубка за двадцять карбованців». Тоді зараз його люди з'язали та до станового, а тоді на Сибір.

Про вперту жінку

Один господар мав дуже вперту жінку. Якби то вперта, а розумна, то міг би ще якось жити, а ця була трохи дурнувата. Що би він не сказав, то все не так, і зробить все навпаки. Коли він хоче її словами нарозумити, то чує:

– Так буде, як я знаю, а не так, як ти...

Бачить чоловік, що з такою лише вік марно стратить, і думає, як її позбутися. Одного разу каже:

– Завтра я піду до міста на ярмарок, а ти залишайся вдома на господарстві. Най тебе Бог боронить йти зі мною до міста...

Не встиг він всього сказати, а жінка вже, як машинка:

– Ой, не буде так, як ти хочеш! Коли ти йдеш, то і я піду.

– А господарство як? Залишиться на пропало?

– Не бійся, чоловіче. Як господарство не з'їв пес без тебе, то не з'їсть і без мене. А я таки піду з тобою, бо ти мій чоловік, а я твоя жінка.

На другий день збирається до міста чоловік не сам – збирається і жінка. Просить він:

– Лишайся вдома, жінко, бо ти газдиня.

– І ти лишайся, бо ти газда.

Бачить чоловік, що марна справа з нею говорити – йде. Жінка за ним. Йдуть обоє, йшли полем, а під лісом треба було переходити широку і глибоку річку. Дійшли вони до

річки, а тут зустрічаються сільські люди. Питають його:

– Максиме, а кого ви вдома лишили, що разом з жінкою йдете на ярмарок?

– Та нікого.

Перейшли люди на той бік, а він каже:

– Почекай, жінко, я піду наперед, а ти переходи за мною.

– А то не одно? Ти завжди хочеш бути першим! Ні, на цей раз я піду наперед.

– Як ідеш, то будь розумна. Тримайся за поруччя й не смій скакати у воду.

– Таки скочу. І що мені зробиш?

– Та спам'ятайся, жінко! Ти не вмієш плавати.

Але жінка не слухала. Вибігла на середину кладки, перекинула ногу через поруччя й лише п'ятками блиснула.

Люди на березі аж у долоні сплеснули.

– Ого, чоловіче, ти вже повдовів!

Але чоловік не говорив ні слова.

І з кожним таке буває, хто розуму не має.

Про дідову і бабину дочку та змія

Жив дід і баба, і була у них дочка. Баба вмерла. Узяв дід другу бабу із своєю дочкою. От зненавиділа баба дідову дочку:

– Де хоч, там і дінь її! – каже дідові.

Він запряг коника, посадив на санки дочку й поїхав у ліс. Іде та й їде, коли бачить, стоїть хатка на курячій ніжці, на собачій лапці.

– Хатко, хатко, не гордись, на ліс не дивись, до нас повернись!

Хатка до них повернулась, вони зайшли в хатку. Батько каже:

– Ти вари, дочко, галушечки, а я поїду в ліс дровець на-рубаю.

Зварила вона галушечки, стала на порозі й гукає:

– Тату, гей! Ідіть галушечки їсти.

А там недалеко та й жив змій. Він і каже:

– Іду!

Два рази гукнула дівчина, і змій прийшов до хатки:

– Дівко, дівко, сип галушечки!

Вона каже:

– І насиплю!

– Дівко, дівко, сідай зі мною їсти!

Вона каже:

– І сяду!

От вони посідали, їдять. А мишка прибігла та й каже:

– Дівко, дівко, кинь мені галушечку, я тобі у великій пригоді стану!

От дівчина й кинула їй. Мишка підбігла, з'їла, прибігла ще і каже:

– Дівко, дівко, дай мені ще галушечку!

Та і дала їй. Вона підбігла, з'їла і прибігла втретє:

– Дівко, дівко, дай мені ще галушечку!

Тоді змій піднявся з-за столу й каже:

– Да стукни її, щоб і не пискнула!

Вона стукнула, да не по мишці, а по столу. Перехитрила змія.

– Дівко, дівко, стели постіль! – каже змій.

– Дак і постелю.

– Дівко, дівко, лягай на полу, а я на печі, тобі на ключі, а мені каміння!

Тут до дівчини мишка прибігла та й каже:

– Ти лізь під піч, а я буду на полу і дай мені ключі.

А змій давай на піл каміння кидати. От він кине камінь, а мишка бігає по полу, кружляє, да все ключиками брязь-брязь, да все в новому місці. Ніяк змій не попаде. А тут півні заспівали. Змій десь дівся, а дівка осталась жива.

Уже вранці баба каже дідові:

– Їдь за дочкою, на тобі кошичок, позбираєш кісточки!

Аж він приїхав, коли бачить, а дочка на порозі сидить

у сріблі-золоті – це все змій після себе залишив у золотій скрині.

От їде дід із дочкою, а сучечка-пустолаєчка вибігла за ворота й каже:

– Тях-тях, дідову дочку в золоті везуть, а бабину женихи не візьмуть!

Баба ж ворота відчиняє, радіє, що дідову дочку неживу везуть. Аж бачить, що жива-здорова, ще й в золоті, в сріблі!

Давай баба діда лаяти:

– А сякий-такий!.. Вези ж і мою дочку в ліс!

От дід привіз і бабину дочку в ліс у ту саму хатку.

Привіз, а сам, як і перше, пішов нібито дров рубати. Стала бабина дочка галушечки варити.

От прийшов змій і каже:

– Дівко, дівко, насип мені галушечок!

А бабина дочка каже:

– Не вдавить тебе, коли насиплю?

Змій тоді:

– Дівко, дівко, сідай зі мною галушечки їсти.

– Не великий пан, будеш їсти сам!

Тут і мишка прискочила:

– Дай мені галушечку!

Бабина дочка і кинула. Кинула й вдруге, а за третім разом змій каже бабиній дочці:

– Да вдар її, щоб і не пискнула!

Бабина дочка і вбила мишку.

Повечеряли. От змії і каже:

– Дівко, дівко, стели постіль!

Вона йому:

– Аж постелю!

Він тоді:

– Я буду на печі, а ти на полу, на тобі ключі, а мені каміння.

От полягали спать, а змії як кине каменюку, ключі тільки брязь-брязь, каменюка туди й полетіла. Прибив змії бабину дочку, з'їв, а кісточки у кошичок поскладав.

А баба тільки дождала ранку й каже дідові:

– Їдь за моєю дочкою!

Дід запряг коняку і поїхав. Приїхав до хатки, а в ній на стелі тільки кошичок висить. Він до нього, а там кісточки лежать!

Дід забрав кошичок і їде додому. Баба ворота відчиняє, а сучечка-пустолаєчка вибігла за ворота і каже:

– Тях-тях! Дідову дочку женихи беруть, а злої бабиної – у кошичку кісточки везуть!

Ось так. Не будьте, дітки, злими та скупими!

Про Івана-дурника

Як був собі дід та баба, у їх був син Іван, та такий дурний, що нічого не вмів робити. От йому і зробили повозочку, щоб він з нею возився та не докучав старій своїй матері. От він її зведе на гору, а там сяде та й з'їде. Ідуть троє бурлаків і питають:

– Що се у тебе за візок, що сам, без коней, їздить?

– Се мені один пан подарував.

– Продай лишень його нам, бо нам треба його: ми ідем у велику дорогу, а у нас нема коней, усе треба наймати.

– Ну добре, купіть.

– А що ж тобі за нього?

– Та що? Сто карбованців.

– Ну так, то й так.

Купили вони той візок, а дурень і каже:

– Не сідайте ж на нього, аж поки не ввійдете в ліс, а там сядете та й поїдете безпечно.

От вони ввійшли в ліс, сіли на той візок, поганяють його, ні, не їде та й не їде.

– Ну що тепер будемо робити? Пропали наші гроші; ходімо до Івана, нехай оддасть наші гроші назад, та й його вб'ємо.

От ідуть шляхом, дивляться – сидить Іван. Вони до нього:

– Давай гроші, бо будемо тебе бити.

– Хоч закусимо ж перед смертю.

– Ну добре, де ж та закуска?

– Постривайте, зараз.

Вийняв паличку, кинув у куш і каже до них:

– Ідіть сміло, там чого душі забажається, те й буде!

А він уже давно заготовив тую закуску, бо знав, що вернутися, то лихо йому буде. Пішли вони туди, аж там усього вдоволь. От вони його й питають:

– Де ти взяв цюю паличку, що як кинеш, то так ласощі і вродяться?

– Е! Де взяв – найшов!

– Продай нам її.

– Ні, не продам, бо мені самому треба.

– Та продай, будь ласка.

– Ну добре, як дасте дві сотні, так ваша буде.

Вони дали йому, не сказавши ні слова. Такі веселі, що нічого їм тепер журиться за харч. От ідуть та ідуть. Захотілося їм їсти. Кинули паличку, пішли – нема нічого. От вони і кажуть:

– Отепер же ходімо та вб'ємо Івана: не одуре тепер нас.

От і пішли, а він уже і чекає на них, бо зна, що прийдуть, та каже жінці:

– Візьми, Хівре, той пузир, що діти граються, та набери повен квасу з буряків, та й прив'яжи до бока.

Вона так і зробила. Він дивиться у вікно, аж ідуть. Ввійшли в хату та й кажуть:

– Прощайся, Іване, з жінкою, бо зараз тебе вб'ємо.

– Ні, коли мені вмирать, так я і її зараз уб'ю.

Узяв ніж – та так у бік і штрикнув, а кров так і побігла.

А ті:

– Що се ти, Іване, наробив, у тебе ж дітки маленькі.

– Та я, як захочу, то вона і оживе.

Взяв паличку та й каже:

– Пушка-живушка! Кинься, Марушка!

Вона і встала.

– Оце добре Іван видумав; нам самим такої пушки треба, бо в нас такі жінки, що підчас так розсердять, що як не уда-
рять, то очі видеруть. Продай нам її.

– Купіть.

От вони купили і пішли собі додому. Уходять в хату.

– Здорові, жіночки!

– Здорові.

– А є що обідать?

– Оце! Заради вас у страсну п'ятницю варили б. Ми й самі
ще нічого не їли.

– Так ви ще будете спориться? – Взяли та й побили жінок,
а далі кажуть: – Оживете, ще рано іти вам у пекло. – Узя-
ли тую паличку і приговорюють: – Пушка-живушка! Кинься,
Марушка!

А жінки лежать і не двинуться. Вони тоді і кажуть:

– О, тепер ходім та утопим Івана.

От пішли, положили його в мішок, зав'язали, а самі пішли
шукать каменя, щоб прив'язать та й пустить на дно. А він

кричить у тому мішкові:

– Рятуйте, хто в Бога вірує!

А крамар їхав через греблю, почув та й каже:

– Піду обрятую сердешного чоловіка.

От прийшов, розв'язав той мішок, а Іван виліз, та мерщій туди крамаря, та й зав'язав, а сам сів на повозку та й поїхав.

Прийшли туди бурлаки, прив'язали гарненько той камінь до мішка та й пустили на дно.

– Отепер же то одплатили ми тобі, Іване, за все. Гуляй собі на дні та не дури людей!

От ідуть собі додому і зустрічають Івана. Вони й руки опустили. А Іван їм дякує:

– Спасибі вам, добрі люди, що ви мене укинули у воду; там добра, що хто його й зна скільки... і повозки стоять, так я набрав собі повну повозку та й виїхав відтіль.

– Іване, повпихай і нас туди!

– Е, не хочу, дайте сто карбованців, то повпихаю!

– Ну, на, тільки повпихай; наберемо і ми собі добра!

Повпихав Іван бурлаків, тільки бульби здіймаються. За-сміявсь наш Іван, та сів на свою повозку, та й поїхав собі.

Про льоху-козу

Жив гуцул Дументій. Він ніколи не ходив на ярмарок – не мав що продавати і за що купувати. Думав із заздрістю про тих, що кожного тижня з чимось їхали до міста.

А Дументієва жінка тримала пацятко⁷. Так його доглядала, так його годувала, що за рік з пацяти стала велика льоха.⁸

«Тепер я піду на ярмарок, як порядний газда», – тішився Дументій.

Нарешті настав довгожданий день.

– Дивись, аби тебе не обдурили! Рахуй гроші помалу, – наказувала жінка, виряджаючи Дументія на ярмарок.

– Не бійся, жінко. Най бояться ті, що будуть купувати, аби я їх не обдунив! – відповів згорда чоловік.

А про Дументієву льоху наперед дізналися три купці-шахраї. Вони уже порадилися, як ошукати Дументія, й чекали з нетерпінням, аби вивів льоху із села.

Купці-шахраї стояли при дорозі один від одного далеко.

Коли Дументій підійшов до першого, той запитав:

– Що, вуйку, женете на ярмарок козу?

– Агій на твоє лице! Це не коза, а льоха, дурню!.. – відтяв йому Дументій попри саму шкіру.

Купець-шахрай реготав, аж підскакував. Гуцул погнав

⁷ Пацятко – поросля.

⁸ Льоха – свиня.

свою льоху далі. Підійшов до другого купця-шахрая. Той гукнув на всю горлянку:

– Дай Боже щастя, вуйку!

– Дякую вам.

– Продавати женете козу? Скільки правите за неї? – спитав і не кліпнув.

– Тисячу лей! – кинув Дументій спересердя, аби тому зби-тошникові відхотілося його чіпати.

– Даю двісті.

– Давай мамі своїй! – скипів гуцул і сіпнув за мотузку, якою тримав за ногу свиню.

Але дорогою Дументій уже прислухався, як його льоха рохкає, обзирає її з усіх боків і навіть обмацував, чи немає у неї рогів.

«Як ще хтось скаже, – думав він, – що це коза – не льоха, віддам її до дідька запівдурно. Най люди не сміються!»

Підійшов до третього купця-шахрая.

– На ярмарок ведете свою козу, газдо? – спитав той. – Скільки хочете за неї?

– Аби тебе смерека втяла! – розсердився Дументій.

– Я не про смереку, а про козу, вуйку. Скільки правите?

– Сімсот лей!.. – сказав гуцул.

– Даю триста, – і купець-шахрай схопився за гаманець.

– Давай, бо світ, відай, навиворіт пішов. Уже й сам не знаю, чи я Дументій, чи Оксентій. Най його шляк трафить!

Дументій узяв гроші й вернувся додому.

Жінка вибігла назустріч:

– За скільки продав льоху?

– За триста лей...

Вона сплеснула в долоні. Чоловік перепрошує:

– Ти не сердься, жінко, бо то була не льоха, а коза. Всі так мені казали.

– Перехрестися, дурню! І йди туди, звідкіля прийшов!

Жінка схопила колотач і, як оса, – на нього.

Напудився Дументій. Вибіг на дорогу. Йде і журиться. З чим іти до міста? Підійшов до верби, зрізав прутика, зробив собі свистало. Поклав його в пазуху і рушив до міста. Там було три великих ресторації. Дументій зайшов до кожної з них і кожному господареві мовив:

– Даю тобі сто лей. Зараз я прийду до ресторації зі своїми друзями. Коли поїмо й вип'ємо, я свисну в оце свистало, а ти гукнеш у відповідь: «Все заплачено, паночку!»

Після цього Дументій розшукував купців-шахраїв. Коли знайшов їх, то сказав:

– Ходім до ресторації, бо я вам винен могорич.

Купців-шахраїв не треба було довго просити на дурничку – пішли за Дументієм.

Зайшли вони в першу ресторацію. Сіли за стіл. За якусь хвилину принесли їм усіляких страв і напоїв. А коли наїлися й напилися, гуцул витягнув із пазухи свистало і голосно зафівкав.

– Заплачено, пане добродію! – гукнув господар і вклони-

вся Дументієві.

Перейшли до другої ресторації. Там теж понапивалися.

Гуцул витягнув з пазухи своє фівкало і свиснув.

– Заплачено, пане добродію, – вклонився господар.

Погостилися у третій ресторації. І там Дументій витягнув із пазухи свистало. Досить було фівкнути, як господар мовив:

– Заплачено, пане добродію!

Купці-шахраї дуже здивувалися. Захотіли придбати собі Дументієве свистало.

– Вуйку, що ви хочете за те фівкало?

– Е-е-е, воно у мене чарівне, я не продаю.

– Але ми вам заплатимо стільки, скільки скажете, – умовляють гуцула.

– Три тисячі лей!

Купці-шахраї аж пересіпнулися. Та витягли три тисячі лей і заплатили чоловікові. Дументій схопив гроші та й – додому.

Купці-шахраї повешталися по ярмарку, а коли зголодніли, зайшли до ресторації. Наїлися, напилися, потім один вийняв із кишені свистало. Господар ресторації мовчки подивився і не сказав нічого. Тоді свистіли усі три купці-шахраї, аж почервоніли. Люди позбігалися до них, як до комедіантів.

– Заплачено? – спитали купці-шахраї.

– Ні! Ви мені не свистіть у своє дурне свистало, а давайте гроші! – розсердився господар ресторації.

У другій ресторації, а потім і в третій їм теж відповіли:

– Ви не свистіть, а гроші заплатіть!..

Поїхали в гори, до Дументія. Той уздрів їх здалеку і напудився. Покликав жінку й каже:

– Я лягаю на стіл, а ти мені засвіти свічки та й голоси, як над мерцем.

– Най буде, чоловіче...

Вчинився гуцул мертвим, а жінка коло нього ламає руки й плаче:

– Ой не кидай мене, чоловічку! Яким ти файним був чарівником! Нащо ж ти мене зачарував, а тепер лишаєш, як сирітку? Ой Боже, що я буду робити одна?

Купці-шахраї стали на порозі й почали хреститися. Та не могли вгамувати злість. Один схопив макогін і почав так гатити по миснику, що на долівку полетіли одні черепки.

Дументій злякався. Схопився на ноги і витріщив очі. А тоді спитав:

– Звідки ви дізналися, що коли макогоном бити по горшках, то воскресають мертві?

– Хіба від того воскресають?

– Адить, я воскрес. Самі видите...

– Тоді продай нам макогін.

– За тисячу лей...

Купці-шахраї заплатили гроші, взяли із собою чудодійний макогін і пішли шукати легкого заробітку. Дійшли аж до столиці. Там висіли чорні прапори.

– Що сталося? – спитали людей.

– Умерла цариця, – відповіли їм.

Купці-шахраї пішли до палацу, стали перед царем і промовили:

– О пресвітлий царю, ми дізналися у світі про твоє велике горе і прийшли тобі на поміч. Можемо царицю воскресити, але за те даси мішок золота.

– О мої вірні піддані, я вам подарую і три мішки золота, тільки воскресіть мені царицю!

– Добре, царю... Але звели, аби всі живі повиходили з палацу, бо вони будуть заважати, – попросили купці-шахраї.

Скоро у покоях не лишилося жодної душі.

Купці-шахраї витягли із торби «чудодійний макогін» і почали бити ним по скляних шафах, дзеркалах і вікнах. Розбивали все, що тільки могли.

Але мертва цариця і не думала вставати.

– Ану, схопіть цих злодіїв, – крикнув цар своїм катам.

Купців-шахраїв кинули до темниці. Відай, там їм постинали голови.

І все.

Розквитався

Жив собі чоловік Омелько, та ходив він до моря на заробітки. Заробив за літо сорок шагів, прийшов додому, посправляв собі і дітям одержу та й каже:

– Ну, за це літо добре попалося. Якби ще на зиму де шагів п'ятнадцять заробить, було б добре. Піду, може, ще де на роботу стану.

Взяв на дорогу шагів п'ятнадцять і пішов. Іде собі та де не зайде в шинок, вип'є чарку, півшага заплатить, а півшага, каже, хай за вами, йтиму назад, то відіп'ю.

От походив, походив, ніхто не найма. Аж зустрічають його попи з їхнього ж села.

– Здрастуй, Омелько.

– Здрастуйте, батюшки.

– Чого це ти тут ходиш?

– Та шукаю, де б найнятись. Тільки ніхто не наймає, думка вже й додому.

– Сідай з нами, будеш нам коней доглядать.

От де не зайдуть у шинок, по стакану вип'ють – гроші за-платять, а Омелько як іде вже з хати, скине шапочку та:

– Що, хазяїне, квит? (Розрахувався, мовляв).

– Квит, іди з Богом.

Раз так, удруге. От попи і давай допитуватись:

– Як так, ми, кажуть, гроші платим, а ти тільки скинув

шапочку – і вже квит?

– А це в мене така шапочка, тільки здійму, уже й квит.

– Продай нам.

– Купіть. Давайте тисячу рублів.

Сторгувались, забрав він гроші, і пішли.

А попи як приїхали, зараз лавки стоять. Піп поїхав товару набирати. Набрав всякої всячини, виходить з крамниці, скинув шапочку та:

– А що, хазяїне, квит?

– Ні, пожалуйте гроші.

Він удруге:

– Що, хазяїне, квит?

– Який чорт квит, давай гроші!

Піп сюди-туди, шатнувся по знайомих, позичив десь, привіз товар додому та й не хвалиться. От зібравсь дякон – і той тієї ж. Позичив десь там, заплатив за товари, привіз та й не хвалиться. Поїхав ще й дяк. Та тому вже ніде було позичити, і приїхав ні з чим.

– Що ж ви, каже, набрали товару задаром, а мені он що трапилось.

– Е, брате, воно і нам таке. Ходім, кажуть, та вб'ємо його.

А Омелько прочув це, нагострив косу і став під вікном. От поліз піп, а Омелько і зняв йому голову.

– Що, ти скоро? – питають ті двоє. А Омелько ніби то піп:

– Та лізьте швидше, бо самому страшно.

Вони тільки в вікно, а Омелько й познімав їм голови. По-

знімав, взяв одного на лаві поклав, а тих заховав. Аж ось іде солдат.

– Слухай, служивий, однеси сього попа в прірву, я тобі десять рублів дам.

Солдат того попа на оберемок, потарабанив. Іде мимо часового, а часовий питає:

– Хто йде?

– Чорт.

– Що несе?

– Попа.

– Неси з Богом.

Одніс солдат попа і вкинув у прірву.

– Ну, хазяїне, давай гроші.

– За що? Він онде лежить! – А він уже другого витяг.

– А, ти оп'ять виліз? Ось я тебе! – потарабанив і того. Приходить, аж на лаві вже третій лежить.

– Ах ти сякий-такий! – згріб і третього, поніс під греблю і прив'язав.

– Тепер не втече.

Вертається назад, а вже ранок. А тут піп до церкви йде. Солдат думав, що то той прив'язаний, та до нього:

– Ах ти, патлатий чорт, ти оп'ять утік? Даром я гроші буду получать? – Та за патли, та в воду, а народ врозтіч.

Три сини і батько

Був багатий чоловік, що мав трьох синів. Сини повиростали, поженив їх і роздав увесь маєток, бо думав, що при них доживе віку.

Але не так сталося, як гадалося: діти не хочуть батька шанувати. Був у найстаршого – прогнав, пішов до середущого – відіслав до наймолодшого, а той так батька годував, що ледве живе.

Приходить старий до вїйта.

– Така і така справа. Я маю скриньку грошей. Третю пайку даю на громаду, а решту тому, хто буде мене утримувати аж до самої смерті.

Рознеслося це поміж люди. Сини взяли з собою вїйта – і до батька. Дійсно, має старий залізну скриньку, але замкнена. Ключа не дає нікому.

– Як умру, – каже, – скриньку розіб'єте й поділитесь грішми. Поки живу, скринька буде зберігатися у вїйта, а ключ у мене.

Охочих на таке виявилось багато; той старого брав би, і той, і той.

Але найстарший син каже:

– Де ж би я тата пустив до чужих людей! Жив у мене, то най далі живе. Я, тату, ще вас годен утримувати.

Середущий також каже йти до нього, наймолодший бере

до себе.

Вирішила громада:

– Най батько живе, у кого сам хоче, у кого буде йому найліпше.

Йде до найстаршого сина.

Той вже так коло нього ходить, а невістка скаче: схоче їсти – то їсть, випити – то випити, а курити – є закурити. Через місяць йде до середущого. Той ще ліпше перед батьком кладеться. Минає місяць, старий іде до наймолодшого. Той вже не знає, що старому дати. Так батько жив собі у синів до похилого віку. Але старість робить своє. Хоч жив у добрі-гаразді, треба вмирати.

Справили сини йому великий похорон: найняли оркестр, зробили гостину, – так хоронили, як царя, бо думають, що все окупиться.

Після похорону збираються всі у вїйта, аби поділитися грішми. Одна невістка взяла з собою торбинку на гроші, друга взяла торбинку й третя прийшла з торбинкою. Сини небіжчика принесли ключ. Розімкнули залізну скриньку, а там повно череп'я і папір. Вони думали, що заповіт, і читають. А там написано: «Дякую вам, сини дорогі, що я з вами добре віку дожив».

Поставали усі навколо скриньки і стоять – не знають, що сказати.

Убогий та багатий

В іншому царстві, у козацькому гетьманстві, у такому селі, як Пикарі, там жило два брати: один убогий, другий багатий. От у багатого дуже багато усього було, тільки не було дітей. А у бідного – тільки парка воликів, а дітей купа.

Ото заробив убогий брат десь грошеньт і надумав собі, що робити, щоб більше було: прив'язав їх до палички з капшучком – і пішов до багатого брата, до комори, і знайшов дірку таку, що уліз той капшучок із грішми, а сам держить за паличку та й хитає, приказуючи:

– Ідіть, гроші, до грошей! – (Щоб, бачте, гроші братові йшли до його грошей, у капшучок).

От поки гойдав, поки ниточка розв'язалася – упав туди капшук із грішми, у комору, до братових грошей, а він вийняв саму паличку.

– Отак, – каже, – братових не дістав, а своїх позбувся.

І дуже заплакав, і пішов додому, нарікаючи на свою долю. Ото, прийшовши, і хвалиться жінці:

– Та то коли б ти знала, жінко, що я зробив!..

– А що там таке? – питає жінка з ляку.

– Е, – каже чоловік, – не знаю, чи тобі казати, чи ні: то й самому себе соромно, не тільки людям хвалитись...

– Та що там? Кажи! – кричить жінка.

– Уже, – каже, – нема тих грошей у нас, що були...

– А де ж поділись? – питає жінка.

– Та що ж? Я тобі по правді скажу, що я собі надумався, щоб у нас грошей побільшало, та узяв свої гроші, прив'язав до палички з капшучком і пішов до брата, щоб, бач, братові гроші йшли до моїх грошей... Як сунув їх у дірку, та й хитав, і казав: ідіть, гроші, до грошей! То де ти бачила, щоб убогому те було, що багатому? Як кажуть, що багатому чорт діти колише, то й правда! То так і це: що у брата багато грошей, а у мене трошки, та й ті туди упали... Я з плачем додому прийшов...

– Бо братові дужчі, – каже жінка. – А якби ти розумний та прив'язав вірьовкою, то б, може, було б і держалось.

– Та воно так, – каже чоловік, – та нічого не pomoжеться! Ото як напала його жінка мов мокрим рядом:

– Де хоч, а гроші бери, бо що ми робитимемо без грошей? От чоловік і каже:

– Мовчи, жінко, не лай! Я запряжу воли, і піду у ліс, і там нарубав дров, продам, то й будуть гроші.

Ото поїхав чоловік у ліс – і так заїхав, що тільки небо та земля, а то і сам не знає, де він: бо тоді ліси дуже великі були! От він поставив волики під грабом, а сам поліз на граба високо, щоб подивитись, куди краще виїхати.

От чує – щось гомонить; він оглянувся сюди-туди, коли біля його недалеко людей дуже багато, і все великі люди, з великими вусами й чубами, і як один у голубих жупанах, і сидляють коні: кудись-то поїдуть. Дивом дивується чоловік,

що іще таких і не бачив. І перелічив – аж сорок чоловік.

Думає: «Е, так це-то ті гайдамаки, що у нас, у селі, кожний рік обдирають пана; що пан розживеться, набере з людей, то вони приїдуть та обдеруть до сорочки: вози понабирають, а пан і пані повтікають. Вони так просто ідуть – людей не займають. Ну, так тепер я знаю, які гайдамаки! Не дурно пан з трьох сіл ізбирав громаду і їх шукав по всьому лісі, та й не знайшов!.. Та як їх знайти, що вони так собі живуть, що й хати не знають, самі двері!»

Ото усі посідали на коні, останній вийшов з дверець і сказав:

– Двері, замкніться! – І двері замкнулися, гайдамаки поїхали.

От як заїхали вони – не стало видно, тоді чоловік ізліз з дерева, та за воли, і поїхав туди, до дверей. Ото поставив воли, сам роздивився скрізь – нема ніде нікого, він до дверей – двері замкнуті були. Він і каже, як казав гайдамака:

– Двері, одчиніться!

Дверці одчинилися, увійшов він у хатку; і дуже там гарно було всередині – а образів на всіх стінах! – дуже гарно!.. Стіни були муровані, а вікна пороблені з такого скла, що не можна було й знати, що воно таке, тільки видно й гарно; а лавки були кругом, а біля печі стояли засіки, понакривані білими скатертями.

Ото він узяв розкрив один засік – там мідні гроші, розкрив другий – там срібні гроші, розкрив третій – там золоті

гроші. Той чоловік аж за голову ухопився: годі дивиться на усе – давай шукати мішків. От знайшов, вибрав яких найкращих і найбільших три лантухи і набрав мідних грошей один лантух, срібних – другий, а золотих – третій. Ото склав усі три мішки, зверху приклав дровами, щоб не так видно було, засіки понакривав, вийшов з хати, і двері зачинив, і сказав:

– Двері, замкніться!

Вони засунулись. От він за батіг, та воликів за налігач, та виїхав на шлях, та сів на воза, та й каже:

– Гей! Соб! Цабе, помаленьку!

Поїхав собі з Богом, не поспішаючи: аби на вечір додому, щоб ніхто не бачив.

От приїхав додому, уже сонце зайшло, стало смеркати. Увійшов у хату – жінка побачила та й каже:

– О! Хвалить Бога, що ти приїхав, а то я тут турбувалася, чи не случилась тобі знову яка придибашка, що так довго не було!

– Ні, – каже чоловік, – дякувать Богу, приїхав благополучно, іди тільки поможи скидати дрова.

– Добре, – каже жінка, – то й ходім.

Ото прийшли до воза, а чоловік і каже:

– Оце, жінко, Господь дав нам щастя: я знайшов гроші та це привіз, де ми їх дінемо, щоб ніхто їх не бачив?

– У коморі стоять три жолобки, – каже жінка. – То туди хіба позсипаємо: у нас ніхто не ходить у комору, окрім тебе та мене, то ніхто не знатиме.

Ото, порадившись, так і зробили: в один ізсипали мідні гроші, а в другий – срібні, а в третій – золоті. От насипали три жолоби грошей, понакривали та й живуть собі помалу – не дуже тими грішми шикують, щоб ніхто не примітив.

Ото, порадившись з жінкою, каже чоловік:

– Купимо пару волів, та своя парка, то я наберу грошей і поїду у Крим; там літо побуду та дещо куплю більше, то не так буде знати; а то щоб люди постерегли, то іще буде клопіт, бо уже і так на мене поглядають, як я піду у церкву.

Ото так і зробили. Поїхав чоловік у дорогу, а жінка залилася з дітьми.

То це брат багатий і пошле жінку свою, щоб розпитувалася, де убогий узяв грошей, що купив пару волів і пішов у дорогу. То жінка убогого брата і каже:

– Які наші гроші? Стяглися на ту скотинку у велику силу, та й Бог його знає, як буде: пішов у дорогу, а я тут з дітьми великого горя наберуся... Коли б хоч благополучно приїхав!

І так ятрівки дві зберуться, побалакають та й розійдуться.

Нічого багатий брат і не дізнався – і тяжко йому! Аж тут приїжджає убогий брат з дороги і приганяє дванадцять пар волів: шість маж солі, а шість риби, а жінці – турецької матерії набрав на спідницю, на фартух, і на корсет, і на юпку, іще й турецьку хустку, і дітям усього понавозив – усяких базаринків. Ото попродавав він воли, і сіль, і рибу попродав, і зробив собі лавочку, і накупив усякої матерії, і став торгувати, і розживатись, і став багатіти. А багатство брата дуже у

серце коле: де бідний набрав грошей, що так розжився?

Ото прийшов празник – чи Різдво, чи Великдень, а убогий брат і каже жінці:

– Знаєш що, жінко, покличмо ми брата мого до себе у гості, може, він не погордує тепер нами, бо Бог дав на те людям празник, що родина до родини йде, а я відколи женився, то не був у мене брат і за порогом, не то у гостях.

Ото, порадившись, так і зробили: покликали брата.

Прийшов брат багатий із жінкою – іще і радий був, що його покликав убогий. Ото гуляють собі та бенкетують. Ото підпили трохи, багатий і каже:

– Скажи мені, будь ласка, брате, як ти забагатів?

– Е, брате, – каже убогий, – так мені Бог дав! Ти іще, брате, не бачив мого зерна та й кажеш, що я забагатів, аж ходім у комору, усі ходімо!

Ото увійшли у комору, а бідний брат привів до мідних грошей та й каже:

– Оце у мене овесець!

А прийшли до другого жолоба, а він каже на срібні гроші:

– А оце у мене пшениця!

А як прийшли до золотих грошей, а він каже:

– А це у мене саме сало.

А багатий брат аж за голову ухопився та й каже:

– Брате, голубчику, скажи мені, де ти їх набрав, що я зроду багатий, а у мене стільки нема, як у тебе.

А убогий каже:

– От, брате, я тобі скажу: не находив ти часом у себе якого капшучка із грішми?

– Де ж то! Найшла моя жінка, – каже багатий, – і ми його кочергою вигорнули з комори, думаючи, що то які чари, коли роздивилися – аж там гроші, то ми ті гроші забрали, а капшук викинули.

– Ото ж мій капшук! – каже убогий.

Питає багатий:

– Як же він попав туди?

– А так, – каже убогий. – Я заробив грошей трошки і хотів, щоб побільшало; і прив'язав до палички, і казав, упустивши до тебе в комору: ідіть, гроші, до грошей! От нитка розв'язалась, і вони туди упали. А як прийшов додому та сказав жінці, то вона на мене як напалася, то я поїхав у ліс і надібав, де живуть розбійники. І як вони виїхали на здобитки, то я пішов у їх хату – і там так усього багато, що я не знав, що й брати. І я побачив, що там стояло три кадовби, накриті білими скатертями; я подивився – аж там гроші, от я й набрав грошей – і це трохи розжився... А це знову хотів їхати, та ніяк не проберусь.

Ото багатий брат і каже:

– Скажи мені, будь ласка, братику, де це той льох чи хата їх і як ти одчиняв, бо то у гайдамаків повинні бути добрі замки, і, мабуть, так живуть, що і непомітно, де їх хата, що стільки їх шукали громадою, та й пан сам скрізь їздив, та й не знайшов.

От бідний брат і каже:

– Я тобі скажу, братику, тільки нікому не кажи і сам не їдь, а колись поїдемо удвох.

– Добре, – каже багатий брат.

А убогий і каже:

– Знаєш же ти, брате, того граба, що скоро виїхати з Довгого яру, і там стоїть дуже великий граб, а проти того граба, у ярку, єсть двері того льоху.

– А як ти відчинив? – питає багатий брат.

– А так, – каже убогий. – Я сказав: двері, одчиніться! То вони й одчинились, а сказав: замкніться, то вони й замкнулись.

Ото, погулявши, побалакавши, розпрощалися, пішов багатий брат із жінкою додому, а убогий став убираться у ярмарок.

От склався і поїхав, а багатий брат цілу ніч не спав, усе складався та приготавляв вози, а вранці запряг дванадцять пар волів і поїхав у ліс, де живуть гайдамаки, щоб усе забрати, а жінці сказав:

– Як хто спитає, то щоб сказала, що поїхав у ліс по дрова.

Ото приїхав туди, де брат казав, аж воно так і є усе, тільки не було розбійників: кудись їздили. От він позавертав воли, пішов до дверей та й каже:

– Двері, одчиніться!

Двері одчинилися. Ото увійшов він туди і не знає, на що уперед дивитись і що брати. От кинувся багатий зараз до гро-

шей і насипав їх на шість возів, а на шість возів усякого збіжжя – тільки їхати, та й годі! От сподобалась багатому одна ікона, котра стояла на покутті, у самому золоті і дуже гарна. Він став на лавку і взяв її, а повернувся до дверей, то двері зачинилися, і він остався у хаті. Кинувся одчиняти – не одчинить. Він уже усяк казав – не одчиняються.

Ото поставив ікону, де вона стояла, сам став відчиняти – не одчинить. Шукав сокири, щоб прорубати дірку і вилізти, – та не знайшов. Хотів у вікно лізти – залізні вікна, не можна, уже він і плакав, і кричав – нічого не допомоглося...

Уже день минув, а вечір настав. Гайдамаки приїжджають додому, а отаман попереду, як побачив воли і вози із добиччю, то аж крикнув:

– Ей, брати, щось у нас хазяйнує! Глядіть, щоб у вас були готові ружжя й самопали, бо, може, тут і багато декого є!

Ото приїжджають до хатки – нема нікого, тільки воли та вози стоять наготовлені. Отаман скочив з коня – до дверей: двері були зачинені, він каже:

– Скоріш, хлопці, кругом хати ставайте! А деякі нумо у хату!

От і кажуть:

– Дверці, одчиніться!

Дверці одчинилися... А багатий прожогом хотів утекти поміж ними, так його й схопили на списи, не дали йому й пирхнути. І закололи, тільки засміялись:

– Отака ловись! Один чоловік, а нас сорок, та й переляка-

лись!.. Нумо шукати по кутках, щоб дехто не зостався іще... як він сюди добився?

Ото шукали скрізь – ніде не знайшли нікого.

От поскидали все, як було, позносили з возів, а воли позагналили у далекі льохи. От отаман і каже:

– Отепер, брати, посідаймо, одпочинем і порадимось, що будемо робити з чоловіком оцим, бо він не один, а видно, що в його сім'я є; як би дізнатися?

Ото порадили: закопати на притині два стовпи і повісити його за руки й за ноги: хто буде йти повз нього – як рідна, то заплаче, то тоді можна буде дізнатись. От так і зробили: закопали стовпи і повісили тіло, і два гайдамаки стерегли, поки хто йтиме.

А того багатого жінка ждала, ждала – нема чоловіка, вона до брата побігла та й братові:

– Будь ласкавий, Охріме, іди, шукай свого брата, бо уже, мабуть, нема його і на світі: з волами десь поїхав по ті гроші!

Брат з ляку аж за голову ухопився:

– Тепер же нема його живого! Я йому казав, щоб він сам не їхав!..

От запряг конячку й поїхав туди прямо; коли дивиться – біля притини стоїть два стовпи і висить його брат; він узяв і поїхав далі – кругом об'їхав і вернувся додому.

Ото й каже братовій:

– От я бачив брата, піди, коли хоч, і ти подивись: там на стовпах висить; тільки не плач, не журись. У мене жінка пло-

ха, то ти будеш мені за жінку, та й будемо собі жити тихенько, однаково можна і по дві, і по три жінки брати.

Ото вона пішла, оддалік подивилась та й вернулась:

– Не витерплю, – каже, – щоб не плакати!

От він каже:

– Коли не витерпиш, то візьми уберися, як панська наймичка, і набери пляшок із вином, з медом і з горілкою повний кошик, та йди повз ті стовпи, де висить брат, та й спіткнися, та упади нарошне, і побий ті пляшки – і плач скільки тобі хочеться. А як хто питає, чого ти плачеш, то ти скажеш, що йшла від панів, несла оцього добра до других панів, і це нещастя трапилось: упала й побила усе!

Ото вона так і зробила. І як упала недалеко біля свого чоловіка, як побила пляшки, як стала голосити, то розбійник вийшов і став її питати:

– Чого ти плачеш?

А вона й сказала:

– Як мені не плакати, коли оце усе панське, то що мені буде, що побила усе!

От, виплакавшись добре за своїм чоловіком, і пішла додому...

Украдене щастя

Жив коло одного болотяного шляху газда-хуторянин. Недалеко від його обійстя, посеред дороги, лежала колобання⁹, яка не висихала. Кому восени або навесні туди лежала путь, той міг бути певний, що застряне в багні, лише газдівські коні витягнуть його воза. А болотяно було там через те, що ніхто на тому місці не хотів побудувати міст. Грошей, котрі надходили в уряд від громади, не вистачало на будову, село було бідне, отож про нього й не дбали.

Газді-хуторянину надокучило витягати вози з колобані та й подумав собі так, що і його дорога лежить через багнище, що і його коні застрявають там, як і людські. Міркував він, міркував і досудив так, що дасть сам побудувати міст – скільки б то йому не коштувало. Як досудив, так і вчинив.

А в тих краях ходив один злодій. Коли міст був готовий, той став собі під мостом і вислухував, що будуть говорити люди: чи не похвалиться якийсь великими грошима? Пересидів злодій під мостом півдня і вислухав усе, що говорилося. Потім зайшов на хутір і каже:

– Кожний, хто переходив, дуже красно дякував тому чоловікові, котрий дав побудувати міст.

Газда, хоч збіднів, та дав йому поїсти – вдячний за добру звістку. Злодій знову став під мостом і слухає, що говорять

⁹ Колобання – баюра.

люди. А через міст у людській подобі йшло Щастя з Нещастям. Спершу озвалося Нещастя:

– Чи правду кажу, братику, що той чоловік заслужив на те, аби бути щасливим.

А Щастя сказало:

– Газда, котрий дав за свої гроші побудувати міст, дістане від мене велику нагороду: його жона скоро народить дитину, що буде щаслива: все, що хтось попросить для тої дитини, буде сповнено й на її слово усе здійсниться.

Злодій чув ту бесіду від слова до слова. Прийшов він на хутір, і господар звідає його:

– Ну, що говорили люди на мості?

Той відповідає:

– Сього дня, як і вчора, кожний, хто переходив, просив вам добра й міцного здоров'я.

Про бесіду між Щастям і Нещастям злодій не сказав.

Невдовзі газдиня народила сина. Злодій зарізав баранчика, кров'ю змастив породіллі губи, а сам украв дитинча і втік, що й слід його пропав. Повставали господарі вранці, дивляться, а дитини коло них нема. Газда перелякався, бо увидів, що губи у жінки закривавлені. Що міг думати собі? Думав, що вночі жінка з'їла сина!

Даремно небога виправдовувалася, даремно казала, що вона не винна. Суд засудив її на страшну кару – замурувати в стіні, аби вона там померла з голоду. Як присудили, так і було зроблено.

А лукавий злодій з украденим дитинчам дійшов аж до моря, став на березі й почав просити Щастя, аби там виріс для малого замок. І нараз появився над морем красний замок. Тоді злодій попросив много-премного грошей. І то появилoся. Він найняв дитині годувальницю, а сам оженився і жив собі, як цар.

Одної ночі жона каже:

– Послухай, чоловіче, що я тобі скажу. Як ти собі думаєш, чим то пояснити, що ми такі щасливі? Нічого не робимо, а всього у нас доста!

І чоловік розповів, звідки дісталoся їм щастя. Сказав, як один господар дав побудувати через болото міст, а він, злодій, став під тим мостом і підслуховував розмови проїжджаючих. А одного разу мостом переходили у людській подобі Щастя й Нещастя – йшли й мали свою бесіду. Щастя захотіло віддячити газді за його добро й сказало, що йому народиться щаслива дитина: хто і що би не просив для тої дитини – все негайно збудеться. І злодій зізнався, як викрав мале й подався з ним сюди, на берег моря. Признався і в тому, що випросив для хлопчика замок, де вони живуть, випросив много грошей, а потім малому найняв годувальницю, а сам оженився.

Цю оповідку всю до кінця вчув хлопець, що на той час уже підріс. Його дуже заболіло те, що небогу матір, ні в чому не винну, замурували в стіну живою. Тоді хлопець сам попросив Щастя, аби злодій, котрий його викрав од рідної матері,

обернувся одразу на пса. Що попросив, те сталося. Хлопець заговорив до його жони і наказав, аби вона негайно полишила замок. А коли жінка пішла, зажадав од Щастя: «Найпропаде замок, аби з нього й каменя не зосталося!» І замок пропав. Хлопець разом із псом рушив у дорогу – хотів чим скоріше повернутися до рідної домівки. Думав, що, може, ще жива там мати – і знайде її. Йшов та йшов із псом і якось попросився в одному селі переночувати. Господар прийняв його радо і запросив вечеряти. Та гість красно подякував, а їсти не хотів.

– Ну, та як не хочеш, то, може, дати твоєму псові? – спитав чоловік.

На те хлопець відповів:

– Того пса я нагодую сам. Не журіться ним!

Сказавши так, вигріб із печі повну лопату грані, висипав псиськові під ніс і наказав їсти. Пес мусив його слухати. Всі у хижі дуже здивувалися і почали казати:

– Ой, та ми такого ще не виділи, аби пес їв грань!

На те хлопець відповів:

– А таке чи виділи, аби мати з'їла свою рідну дитину?

– Ні, й таке не виділи, – призналися люди. – Але у нас було чувати, що там і там, у тому й тому селі, одна мати з'їла маленьке дитинча та ще й першої ночі, ледве воно встигло народитися.

Рано-вранці хлопець попрощався з господарями, взяв ноги на плечі й – просто до села, про яке говорилося. Йшов

не дуже довго – і прийшов у те село. Знайшов старого нянька, поговорив із ним і попросив показати місце, де колись замурували матір. Хлопець пішов одразу на те місце і почав просити Щастя:

– Ой, Щастячко, поверни мені мою бідну мамку! Най розпадеться та стіна, де її замурували, най вийде звідти моя мамка, аби їй нічого не пошкодило, і най оживе знову, як мучениця!

По тих словах кам'яна стіна розступилася, і мати явилася перед ним живою. Хлопець сказав, що він – її син, видить перед собою свою рідну мамку. З великої радості вона почала обнімати й цілувати сина. Не знати, доки б то тривало, та підійшов газда і, коли увидів свою жінку, то з радості заплакав, як мала дитина.

Аби справедливість не минулася, не забулася, щасливий хлопець попросив обернути пса на чоловіка. І пес перемінився знову на того злодія, що наробив біди. Тепер замурували в стіну його.

А щасливий хлопець залишився із щасливою ріднею.

Як Іванко-дурень з королівною одружився

Був чоловік, що мав трьох синів: двоє розумних, а третій дурний. І прийшов тому чоловікові вже час умирати. Перед смертю покликав він синів і сказав, щоб вони після похорону ходили на цвинтар три дні. Та й помер. Поховали красно, – так, як батька. Але приходить черга іти на варту до гробу старшому. Той розболівся. Середульший не хоче його переступити. І кажуть вони молодшому:

– Іди ти, дурний Іванку, на варту.

Той зліз з печі, вдягнувся, взяв у руки палицю і пішов на гріб батька. Прийшов, помолився та й ліг. Лежить на гробі. Ось коло півночі вилазить батько з гробу.

– То ти, – каже, – Степане?

– Ні, – каже той, – то я, Іванко.

– А чому ж він не вийшов?

– Бо чогось захворів.

– Ну, – каже, – хай так і буде! На тобі оцеї пучок волосся. Як буде тобі потрібно, то ти тільки припечи його – зараз явиться тобі кінь; влізь йому в ліве вухо, а вилізь правим – буде й панська одежа на тобі. Тільки ти довго не тримай, а зробишь службу – пускай.

І зник старий, а той дурний, виспавшись, приходить додому. Питаються його:

– А щось видів?

– Нічого не видів! – та й знов поліз на піч.

Увечері приходить черга вже на другого, середульшого. Той знов не хоче йти, бо боїться. А дурний з печі:

– Ну, коли не хочеш, то треба мені йти, чи що. Але аби тільки батько не гнівався!

– Не журися, не буде гніватися... тільки йди!

Пішов той, знову ліг, лежить. Коло півночі питається батько:

– А що? То ти, Семене?

– Ні, він заслаб, а то я, Іванко дурний.

– Ну, – каже, – добра ти в мене дитина, я тебе нагороджу за твоє послушенство. На ж тобі другий пучок волосся. Як треба, то тільки припечи його – так зараз до твоїх послуг буде кінь добрий.

І знов старий зник, а Іванко заснув, проспав до рання. Рано встав, прийшов додому. Питаються брати:

– Чи видів що?

– Ні, – каже, – нічого не видів! – роззувся і заліз на піч.

Надвечір кажуть іти йому на варту за свою чергу. Він не сперечається, а взувається і йде весело. Прийшов, на гробі ліг та й лежить. Коло півночі батько й питається:

– А котрий коло мене на варті? Степан чи Семен?

– Ні, – каже, – тату, то моя черга, я й прийшов.

– Ну, добре! На ж тобі третій пучок волосся. Як тобі треба буде, то воно стане у великій пригоді. – Та й каже: – Бувай

здоров! Більше вже не треба ходити до мене на варту.

Прийшов дурний Іванко додому, питаються брати:

– Чи не видів чого?

– Ні, – каже, – не видів нічого.

Заліз собі на піч, тільки носом свище.

Ось через недовгий час королівна того королівства оголосила таке, що хто доскочить до неї на стовп, той буде її чоловіком. А вона звеліла зробити стовп заввишки в п'ять сажнів, закопати коло палацу, поставити на нім галерею, а в ній вона буде сидіти. І вже кілька разів було, що вона так робила, і багато там полягло людей, бо не могли жодним способом доскочити, а тільки розбивалися. І ще так сказала, що хто б не доскочив: чи мужик, чи швець, – то вона його буде. От вчули те наші молодці, а їм вже час був женитися, кажуть:

– Їдьмо! Може, ми доскочимо.

Дурний каже:

– Візьміть і мене.

– А ти нащо там, дурний? Чого ти поїдеш?

– Ну, не хочете, – Бог з вами!

Тільки що вони виїхали, Іванко пішов у ліс, припік пучок волосся. От явився перед ним білий кінь, як сніг. Вліз Іванко у ліве вухо, виліз правим – красивий став, і одежа стала на ньому, як на якому великому панові. Сів на коня та й поїхав. Догнав своїх братів, вліпив їм по п'ять нагайок і полетів як вихор. От і приїхали вже всі, беруться скакати. Кінь Іванка як скочить, – на три чверті доскочив, а вище не міг, та й

опустився. Тоді Іванко назад повернув і поїхав додому. Коня пустив у яру пшеницю, а сам виліз на піч. Приїжджають його брати. Питається він їх:

– Що там було?

Ті кажуть:

– Зо всіх тільки один такий найшовся, що мало не доско-
чив. Але і кінь був ладний такий, що ще ніде такого не виді-
ли. Тільки за що він нам по дорозі вліпив по п'ять нагайок?

– Та то, – каже Іванко, – я був!

– От! Де тобі, дурневі, таким бути?

Він тільки за комином посміюється.

На другу неділю знов вони збираються. Той Іванко й каже:

– Візьміть мене!

– А ти чого поїдеш, дурний? Тебе там треба?

– Ну, то я буду сидіти на печі.

Поїхали вони. Тоді пішов Іванко у ліс, припик другий пучок волосся, – от явився перед ним кінь буланый, як золото. Іван вліз йому в ліве вухо, виліз правим, таким став гарним, що на світі кращого за нього не було. Виїхав на шлях, догнав братів, вліпив їм по п'ять нагайок і полетів як вихор. З'їхалися всі до двору. Дали гасло скакати. Той дурний своїм конем як скочить, кінь тільки передніми ногами вчепився за галерею. Але не міг на неї вискочити. Він повернув конем та й зник. Приїхав у ліс, коня пустив на волю, а сам убрався в свої лахи та й заліз на піч. Приїздить додому брати. Дурний питається:

– А що там виділи?

– Ото, щоб ти знав, який там був молодець! Що за гарний!

Але кінь під ним ще кращий!

– А, дурні ви! Та то ж я!

– Де тобі бути таким! Тобі тільки сидіти на печі!

На третю неділю вони знов збираються їхати. Іванко й каже:

– Візьміть же й мене!

– Де тобі їхати? Там не такі, та нічого не вдіють! От сиди спокійно на печі!

Поїхали вони. А Іванко пішов у ліс, припік третій пучок волосся. Явився до нього кінь карий. Він вліз йому в ліве вухо, з правого виліз, – такий став гарний, що не можна й сказати. А вбрання стало на ньому золоте. Сів він на коня і полетів, як стріла. Доганяє братів, уліпив їм по п'ять гарячих нагайок та й поїхав. Приїхав на місце. Дали гасло скакати. Він своїм конем як скочив, вилетів на галерею, зліз із коня, поцілував королівну. Вона дала йому перстень із свого пальця і шовкову хустинку надвоє роздерла. І він узяв половину, сів на коня, між народ вискочив та й утік, хоч і кричали зо всіх сторін ловити його. Приїхав додому, коня пустив, а сам заліз на піч. Приїжджають брати. Він і питається:

– Що виділи?

– От, говори собі! Якийсь собака їздить і цей раз доскочив, взяв перстень, половину хустини. Хотіли його зловити, а він утік. Тільки за що він вже третій раз дав нам по п'ять

нагайок, аж шкура облізла?

– Та то, – каже Іванко, – я!

Нічого вони йому не кажуть. А він наклав на палець перстень та й сидить. Приходить ніч. Від того персня так ясно, як удень, робиться. Питаються брати:

– Де ти взяв той перстень?

Він і каже:

– Як то де? Королівна дала.

– О, то ти нам давав такі добрі облизні?

– Аякже! Я! А чому ви мене не брали з собою?

На четверту неділю вже та королівна сумує, що дала перстень і половину хустини та й не знати кому. А вона страх його полюбила. Просить батька, щоб по всьому королівству розіслав такі листи, що хто б він не був і якого стану, то королівна вийде за нього заміж. Шукають його скрізь, розіслали вже і жовнірів. Приходять до хати того дурного. Найшли його з перснем, стягають з печі. Тоді він припік пучок волосся, – і кінь карий прибіг. Іванко сів на нього і поїхав до королівни. Приїхав. Вона тоді вже втішилася, взяла з ним шлюб, живуть собі.

Але тії королі, що добивалися взяти її, об'явили батькові її війну, чому він віддав за мужика свою дочку, а за них не хотів. Другі зяті цього короля стали збиратися йти батькові на поміч. Кажуть і Іванкові, щоб він лагодився.

А той прикинувся слабим і не поїхав з ними, тільки жінка його поїхала. Вийшли вони, вже стали до бою. А той, дур-

ний, як припик перший пучок волосся, зараз явився до нього кінь добрий. Той вліз йому в ліве вухо, а правим вискочив, зробився вродливим, і зброя на нім гарна. Сів на коня та й поїхав. Приїхавши, він побачив, що тесть його зачав битися з своїми ворогами, а Іванка не впізнав. Той як витягне шаблю, як став сікти, посік все військо вороже, а решта з тими королями мусила втікати. Король хотів йому дякувати, що вирятував його від зневаги, але він втік, щоб його не впізнали. Приїхав додому, коня пустив, а сам ліг спати. Приїжджають вояки додому; дивляться – Іванко спить. Розбудили його. Розказують, що от такий і такий найшовся лицар, що побив стільки війська і їх врятував. Він і каже:

– Та то я!

– Де там тобі! Далеко куцому до зайця! Ти лінюх і невдатний до цього, а то жвавий хлопець!

Через деякий час ті королі знов зібрались воювати. Знов король із своїми зятями стає до бою. Кажуть і йому, Іванкові, їхати. А він і каже:

– Обійдеться без мене!

Тільки вони виїхали, він ліг спати. Виспався добре, а тоді вийшов з двору, припик другий пучок волосся. З'явився до нього кінь, дуже хороший! Він вліз йому в ліве вухо, а правим виліз, зробився ще кращим, як перше був, сів на нього і поїхав. А там уже бій кипить. Як кинувся він на ворогів – одних побив, інших порозганяв, і сам утік додому. Коня пустив, а сам ліг спати. Ті приїхали з війни. Кажуть до його

жінки:

– Дивись-но! Ми всі для твоєї химери трудимося, а твій красний чоловік лежить на боку та спить!

Вона нічого їм не каже, тільки плаче, що таку біду навела на свого батька.

Але ті вороги найшли якусь чарівницю, і вона сказала їм, що того короля ніхто не поб'є, а тільки той лицар, що вже п'ятсот літ закопаний під землею в такім-то місці. Беруться вони, відкопують його і кажуть йому, чого їм від нього треба. Той і каже:

– Добре! Тільки годуйте півроку мого коня вівсом голим, а мене медом білим.

Ті кажуть:

– Добре.

Годують їх обох, як кабанів на заріз, і через півроку посилають вість до того короля, щоб ставав до бою на тому-то місці. Зажурився той король вже не жартом, аж плаче: де то, щоб через дурну жінку він життя свого позбувся. Розписав листи по приятелях своїх, щоб йому помагали. Ті поприїздили. І він їде з зятями. Кажуть і дурному їхати. А він:

– Овва! Чого я поїду? Не бачив, як їх поб'ють, абощо?!

Ну, нічого робити, – вони виїжджають. Тоді Іванко припик третій пучок волосся, з'явився кінь такий, що ще зроду ніхто такого не видів. І каже кінь до нього:

– Слухай-но! Те, що було перше, то пусте: тепер з твоїми ворогами єсть такий лицар, що як станеш битися з ним, то

ти заїжджай з правого боку і хутко стинай йому голову. І як зітнеш, то відскакуй на лівий бік, то він тільки ранить тебе в ногу, але не дуже. Сідай, нема часу довго балакати!

Вбрався він у кінським вусі, став такий сильний і хороший, що кращого за нього на всім світі не було! Сів на коня, кінь і поніс його так, як птах. Приїжджає на місце. От викликають, хто хоче з таким-то лицарем битися, і коли його поб'є, то вже більше битися не будуть. Вийжджає Іван-дурень проти того лицаря, а він йому і каже:

– Здоров, королевичу Іване!

Той йому відповідає:

– Дай Боже здоров'я!

Питається його той лицар:

– Чи будем битися, чи миритися?

Той каже:

– Ні! Будем битися.

– Ну, ставаймо до бою!

Повитягали вони шаблі. Перший раз зійшлися, – так тільки один коло другого проїхав. Другий раз зійшлися, – тільки шаблями побренькали. Третій раз зійшлися, – кінь Іванків як підсадиться з правого боку! Тоді Іванко хутко голову тому лицареві стяв та й відскочив на лівий бік. Але той, вже без голови, як махне шаблею – та й вдарив Іванка по литці і геть її розрубав. Прибігла до нього його жінка, не пізнала його і дала йому свою хустку з голови перев'язати рану. Той перев'язав і втік. А його вороги бачать, що нічого не вдіють,

та й повтікали з своїми людьми.

Конец ознакомительного фрагмента.

Текст предоставлен ООО «ЛитРес».

Прочитайте эту книгу целиком, [купив полную легальную версию](#) на ЛитРес.

Безопасно оплатить книгу можно банковской картой Visa, MasterCard, Maestro, со счета мобильного телефона, с платежного терминала, в салоне МТС или Связной, через PayPal, WebMoney, Яндекс.Деньги, QIWI Кошелек, бонусными картами или другим удобным Вам способом.